

Cover page

Проект „Гражданин”

Книга за учителя

Център „Отворено образование” 2008г.

Second page

Програма „Гражданин” е разработена от авторски колектив на Центъра за гражданско образование – Калабасас, Калифорния, САЩ и се осъществява в над повече от петдесет страни от цял свят.

Цел на програмата е обучение на учениците в умения за активно гражданско участие и за привързаност към принципите на демокрацията.

В България програмата се осъществява с финансовата и методическа подкрепа на Центъра за гражданско образование, Калифорния, САЩ.

Българското издание е допълнено и преработено от център „Отворено образование”.

Развитието на програмата се осъществява от център „Отворено образование” с подкрепата на Министерството на образованието и науката.

Project Citizen

@ Center for Civic Education – Calabasas, California, USA, 1977

Center for Civic Education

5146 Douglas Fir Road

Calabasas, CA 91302-1467

Румен Вълчев- българска адаптация на програмата

ISBN 954-8983-26-5

Увод: Цел на програма “Гражданин”

Програмата “Гражданин” е програма за гражданско участие на учениците, за изграждане на умения за участие, за повишаване чувствителност към решаването на обществени проблеми.

Програмата представлява опит за структурирано участие в решаването на местни проблеми чрез въвеждане на учениците в пространството на обществената политика.

Включените в нея ученици се учат как да идентифицират местни проблеми и как да ги решават – да събират информация, да изследват проблемите, да предлагат решения за проблемите, да разработват план за действие.

Програмата е изградена така, че ученическият клас или група ученици да работят съвместно през цялото време по решаването на проблема и да изграждат и умения за сътрудничество, за оказване на подкрепа, за изслушване, за отстояване на собственото мнение.

Това е програма за обществена ангажираност на учениците, за изграждане съпричастност към развитието и проблемите на родното място.

Това е и програма за социално въвеждане в живота на местната общност – чрез запознаването с проблемите ѝ, чрез срещи с нейни представители, чрез включване в обществени действия младите хора се превръщат в пълноценни местни граждани..

Програма “Гражданин” е гражданско образование в действие – чрез отношението и изучаването на местни проблеми младите хора усвояват необходими граждански умения, изграждат гражданската си идентичност.

Програмата е изградена така, че дава възможност за осъществяване на взаимодействия между образователните актьори.

Основен източник на информация и подкрепяща сила са родителите- за тях програмата е възможност за влизане в клас, за взаимодействие с учениците, за предаване на натрупания личен социален опит.

За местните власти и за обществениците това е възможност за изграждане на така необходимите връзки между общественост и училище, за въвеждане на младите хора в света на организирани социални действия, за запознаването им с дейността на собствените институции.

Това е и програма за запознаване обществото с гледната точка на младите хора, с техните проблеми, за започване на действия в областта на гражданското образование.

*

* *

Програмата е изградена върху идеята за създаване и развитие на социални умения на учениците на основата на участие в изследването и решаването на местни социални проблеми и на формулирането на местна обществена политика за решаването на тези проблеми.

Програмата се състои от два етапа.

По време на **първия етап** групата или ученическият клас съвместно прави избор кой от проблемите ще решава; събира информация, изследва проблема, търси възможности за решение, разработва план за действие / за осъществяване на обществена политика / и през цялото време разработва **работна папка на проблема** с всички събрани материали, със собствени мнения, имащи отношение към решаването му.

През **втория етап** ученическите групи се състезават помежду си като публично представят **файл на проблема**, който е синтезирана форма на груповите решения на проблема и отразява цялостния процес на работа по проблема – начините на събиране на информация, анализа на проблема, набелязаните алтернативни решения, изборът на критерии за оценка на решенията и приемането на най-ефективно решение, формулирането на обществена политика за решаване на проблема. Организирането се състезания на **училищно, градско и национално равнище**. Ученически отбори представят своите изследвани проблеми и предлагана **обществена политика** за решението им пред местната общественост /родители,

общественици, представители на местните власти, съученици, учители/, а специално жури оценява проектите по точно определени критерии.

Тези публични представяния дават не само възможност за публична изява, но и представляват празници на гражданското образование, събирания, на които младите хора могат да заявят не само своята съпричастност и отношение към обществените проблеми, но и да се превърнат в главни действащи лица.

При желание програмата може да има и **трети етап** – участието на учениците в решаването на даден проблем. Разработеният план за действие става действителност като в него могат да бъдат включени и ученици от другите класове, млади хора, родители, неправителствени организации, представители на обществеността.

Груповата работа - основа на програма “Гражданин”

Предлаганият модел за групова работа на младите хора създава условия за:

- ◆ тяхното ангажиране през цялото време на изготвяне на файла на проекта;
- ◆ усвояване на механизмите на сътрудничеството, привикване към естественото за обществото разделение на труда;
- ◆ развиване във висока степен на умения за общуване;
- ◆ наблягане на сътрудничеството, а не на съревнователния характер в междуличностните отношения;
- ◆ взаимно подпомагане, но и за взаимно стимулиране за създаване на качествено по-голям брой възможности за учене и за обучение;
- ◆ привикване на младите хора да се изразяват и да отстояват правата си, но и да споделят отговорностите си в група;
- ◆ далеч по-навременна и ефективна обратна връзка, за взаимодействие помежду им;
- ◆ подпомагане на младите хора в усилията им да изследват и разберат света на местната общност;
- ◆ изграждане на модел на социална ангажираност и участие, на бъдещите условия на живот и дейност на младите хора.
- ◆ разбиране на механизмите на формиране и осъществяване на обществена политика за решаване на проблемите на местната общност.

Групата, която ще работи по програмата, създава свои норми и правила на участие и сътрудничество, води към организирано познание на демократичното общество, но същевременно е и безопасно място за младия човек, където той може да се изяви, да сподели своите развиващи се обществени ценности.

В процеса на изследване и решаване на проблема младите хора ще изградят помежду си отношения, основани върху универсалните норми на ефективно общуване като:

Искреност/откритост/ - Създаване на условия за свободно изразяване на чувствата и проблемите, вълнуващи младия човек, както и заставане с лице към чувствата и проблемите на връстниците му.

Неоценъчна атмосфера, в чиято основа са изразяването на чувства, а не даването на оценки и етикетирането.

Конкретност и непосредственост - В групата се работи по конкретни проблеми, дават се конкретни обратни връзки, споделят се конкретни преживявания и това не само сближава младите хора, но им помага и да изградят практическа нагласа към социалната действителност, а в по-широк план им дава възможност да станат по-неподдаващи се на индоктриниране и на идеологически въздействия.

Активност и инициативност - За да получи информация как изглежда и как е възприеман от другите, младият човек следва да прави най-естественото - да участва в груповата работа, да действа, т.е. да споделя преживяното, да търси обяснения на случилото се, да води и да приема диалог. Така в продължение на съвместната дейност се изгражда наистина активна

нагласа и към събитията, и към хората, поема се повече отговорност за собственото поведение.

Наблягане върху силните страни на личността на участника, което създава толкова необходимата атмосфера на добронамереност, така необходима за изява и формиране на адекватна самооценка у подрастващите.

Безусловно възприемане на другите участници - В групата всички са равни благодарение на изразяването и споделянето на чувства, преживявания и мнения както и в стремежа си за взаимно разбиране, помощ и възприемане. По този начин подрастващите могат да изградят и по-адекватно отношение към авторитетите и лидерите, което е ключов процес за тях на тази възраст.

Групови норми и лична отговорност - Като взаимодейства, като възприема другите и като търси и получава информация и за себе си, участникът във всеки момент е отговорен за действията си.

Неприкосновеност на личността - Нищо в групата не бива да става за сметка на чувствата и преживяванията на някой от участниците. По този начин се осигурява необходимата атмосфера на сигурност, в която подрастващите могат да търсят спокойно самоизява и признание, а не да живеят с чувството за недооценяване и пренебрегване.

Свобода на изразяването - През цялото време в работата на групата се търси равновесие между свободата на изказа и неприкосновеността на личността.

Оказване на подкрепа - Младият човек получава подкрепа на своите усилия да разбере проблемите на местната общност както от водещия групата учител, така и от връстниците, с които взаимодейства и от общественици и родители.

*

* *

Ролята на учителя при осъществяването на програмата

Учителят на практика е водещ на групата млади хора по пътя на изследване и представяне на проблема, през целия процес на събиране на информация, на срещи с представители на местните власти и с общественици.

От учителя зависи доколко младите хора ще бъдат мотивирани и ангажирани в процеса на решаване на проблема и на формулиране на обществена политика, доколко този процес ще се превърне за тях в истинско преживяване, в гражданско приключение, в ценен граждански опит.

Очевидно е, че програмата не може да се осъществи в рамките на познатите методи за обучение в училище и че в основата ѝ трябва да бъде съвременното виждане за групова работа, за диалог между възпитател и възпитаници както и използването на интерактивни методи на обучение.

Групата ученици, която ще работи по проекта ще бъде най-често съставена от мотивирани млади хора, които ще искат да им се случи нещо интересно, и ще са готови да отделят време и да положат известни усилия.

Независимо от фокусирането върху груповата задача, групата връстници е чудесна възможност за споделяне, за търсене на опора, за сравнение на изключителността на своите опит и преживявания с тези на останалите участници, с възможността за изпробване на нови начини на обществено поведение в безопасната среда на познати, разбиращи и със същите проблеми млади хора.

Всичко в този модел на взаимодействие, на диалог между възпитател и възпитаници е по-различно.

Става дума за **равнопоставеност** не само между участниците, но и между тях и водещия.

Работата в кръг, а не в традиционната подредба на класната стая, означава и че отпадат преградите между водещия и участниците, че в известен смисъл всички са в равна позиция пред проблемите, които ще бъдат изследвани.

Диалогът и откритостта са основни моменти в дейността на водещия - постоянното взаимодействие и откритостта към младите хора, към техните идеи, към проблемите, които поставят.

Ефективният диалог е невъзможен, ако водещият не изпитва радост от непосредственото общуване, ако не е готов да спори, да търси, да признава незнанието си, да бъде **добронамерен**.

Всичко това е и невъзможно без **поемане на риск**. Това е рискът човек да се впусне с двадесетина млади и жадни за познание за света и за себе си хора, да започне да изследва действителността около тях, която сигурно не е напълно ясна и на самия него; рискът да изложи на показ своите убеждения, разбирания, идеи пред едни критични съдници, рискът - въпреки възрастовата граница - да ги приеме за равни.

В крайна сметка необходима е и доста **мотивираност и енергия**, за да може да се отговори на исканията и на очакванията на участниците, но и същевременно да се изследва сложната местна действителност, да се преодоляват пречки от комуникативен характер, но и чисто практически пречки, възникващи поради съпротива на участници, поради начини на поведение на институции.

За да осъществи своята дейност, водещият в програмата "Гражданин" едновременно изпълнява доста **различни роли**.

На първо място той е **режисьор**, човекът, който координира, насочва, дава дух, премисля, ако трябва в най-малки подробности работата на групата, организацията, възможните последиствия.

Той е и **водач на групата**, на когото се разчита в труден момент при спор или при търсене на помощ.

Водещият е и в ролята на **знаещ, на експерт, на източник на знания**. Той е също така и **модел на поведение, на отношение към възникващите проблеми, авторитет**.

Водещият може да се окаже и в ролята на **съветник**, на значима за младите хора личност и тази му роля трябва да го кара да не използва авторитета си за манипулиране или за повърхностно решаване на поставени от подрастващите проблеми.

Понякога ще се налага и да се влиза в ролята на **съдия, на арбитър** при оценката на мненията в даден спор или при възникнала проблемна ситуация. .

В една област водещият свободно може да дава оценки и това е ролята на **пазач на груповите норми**

Постигнато е съгласие, че нормите са за общо добро и че трябва да се спазват и водещият е отговорен това да е наистина така.

Без тези норми цялата сложна работа по проблемите на демокрацията и гражданството в дух на сътрудничество е изложена на опасност. /Вж. Приложение №1/

Водещият на групата по програма "Гражданин" следва да умее да ползва свободно и спокойно различни интерактивни методи и техники за работа с групата.

*

* *

Интерактивни са методите, основани на едновременното получаване на знания, формирането на умения и изграждането на нагласи чрез поставянето на участниците в ситуации, в които могат да взаимодействат и след това да ги обсъждат на основата на преживяното. /Вж.Приложение №2/

Интерактивните методи целят повече и по-качествени взаимодействия между самите участници и между тях и водещия.

Това дава възможност за личностно развитие на участниците на основата на съпреживяване, диалог, анализ, вземане на решения.

Интерактивните методи означават постоянна обратна връзка, постоянна ангажираност на участника, постоянно търсене на общи решения.

Интерактивните методи предполагат и общ език на обучение, който по-лесно се интериоризира от участниците, защото е изграден на основата на техните преживявания и включеност в процеса на изследване на действителността.

Интерактивните методи спомагат да се изгради една нова образователна действителност, основана на съвместното търсене, диалог, обсъждане и намиране на решения.

Необходимостта на използването на нови методи се обуславя преди всичко от необходимостта за работа в група за осъществяване на проекта. Невъзможно е да искаме участниците да работят като група и да се осланяме само на традиционните дидактични форми.

Самото участие в група изисква и методи, имащи отношение към мотивирането на участниците за съвместна работа, към тяхното ангажиране в различни групови дейности с цел решаването на проблема, обсъждания и анализи, разработване на планове и акции за конкретна дейност, обсъждане на собствените преживявания в групата.

Интерактивните методи поставят участниците в ситуация на постоянно обсъждане, дават възможност за изразяване на собствени мнения, предполагат наличието и използването на постоянна обратна информация.

В крайна сметка интерактивните методи с ангажирането на участниците в обсъждания на конкретни проблеми, на преживявания и с вградената възможност за обратна връзка им позволяват да изградят стратегии за поведение. /виж Приложение №1/

*

* *

Моделиране на процеса на обществена политика и гражданско участие – същност на програмата “Гражданин”

В основата на програмата е процесът на участие на младите хора във формирането на обществена политика по даден проблем в местната общност и в предлагането на тази политика на вниманието на местното политическо и гражданско общество.

В смисъла, в който се използва в тази програма, **обществена политика** е *възприетият в местната общност начин за решаване на социалните проблеми*. Обществената политика се формира на основата на решения на местните власти и социални институции при активната роля на организациите на гражданското общество и гражданите.

Основните начини за формулиране, формиране и осъществяване на обществена политика в общността са записани в законите на страната – в Конституцията, в закона за местната власт и местно самоуправление. /Приложение №3/

Тъй като една от главните цели на тази програма е да се научат учениците как да участват в управлението, е добре те да насочат вниманието си към проблеми, които се решават или би трябвало да се решават, поне частично, от местните власти. Към решенията, които учениците разработват за тези проблеми, те трябва да включат и препоръки по отношение на политиката, която местните органи на властта следва да осъществят. Решението, което те предлагат може да включва също и препоръки относно разпределянето на отговорността между населението и организациите на гражданското общество..

Важно е учениците да разберат централната роля на местните органи на властта в процеса на формулиране на обществена политика. Те също така би трябвало да разберат, че това е само едната страна на процеса - всички граждани в общността също трябва да участват в управлението на възникващите проблеми, на своя живот. Демократичното вземане на решения изисква както съгласието на гражданите да бъдат управлявани, така и тяхното участие в това управление.

Формирането на обществена политика започва, когато хората в дадена общност си дадат сметка, че проблем съществува. Процесът на осъзнаването на проблема може да се стимулира от средствата за масова информация, политици, граждански групи, правителствени

институции. След това хората започват да дават идеи как е най-добре да бъде разрешен проблемът. Хората с идеи се опитват да убедят органите на властта да възприемат идеите им и да приемат техните решения в практиката. В този процес има вероятност мненията да се различават относно това какво трябва да се направи във връзка с решаването на конкретен проблем и кой трябва да го направи. Често се появяват алтернативни предложения. Целият процес включва събиране и анализиране на информацията, преценка на последствията от алтернативните действия и подкрепа на едно или друго предложение. След като хората изберат подходящ начин на действие, те трябва да убедят органите на властта и социалните агенции да приемат политиката им. Веднъж приета, политиката трябва да бъде проведена.

Важно е учениците да разберат ролята на гражданите във формирането на обществената политика. Гражданите могат да участват на всички нива на процеса чрез посещаване на обществени събирания, чрез писане на писма до техния представител и до вестниците, чрез телефонни разговори, чрез оценка на предложения и контрапредложения, чрез участие в демонстрации, чрез убеждаване на други граждани да подкрепят конкретна алтернатива, чрез проучвания, чрез изказване на собствени мнения, чрез провеждане на референдум. Този списък не изчерпва възможностите, но показва, че има многобройни възможности за участие в процеса на вземане на решения от страна на гражданите.

Един от проблемите при осъществяването на програмата е, че у нас все още в много общности не съществува обществена политика като процес на ангажираност и взаимодействие на местни власти, представители на гражданското общество, граждани. Страната ни е в период, когато започват да се формират основите на осъществяване на подобна обществена политика и в повечето от случаите при изследването на избрания проблем учениците ще могат само да отбележат позицията и решенията на местните власти. Ето защо е важно групата да може да изследва мненията на различните обществени актьори, на засегнатите от дадения проблем, да търси не винаги решенията, а идеите, предложенията за решаването му.

Чрез нея участващите ученици правят и осъществяват стъпки, които не винаги са осъществявани от възрастните в техните общности – те моделират процеса на формиране на обществена политика, на участие на гражданите в политическия процес и развития.

*

* *

Модел на осъществяване на програмата

- Подготовка и мотивиране на участниците за работа по програмата.
- Избор на проблем, по който групата ще работи.
- Събиране на информация.
 - изучаване на законодателната и нормативна основа на проблема;
 - събиране на информация от различни групи от населението;
 - анализ на събраните материали;
 - срещи, интервюта с компетентни специалисти;
- * Изследване на проблема.
 - анализ на проблема, както и на съществуващите обществени практики /политика/ за решаването му;
 - събиране на допълнителна информация;
 - срещи със специалисти за изясняване на въпроси, възникнали от анализа на проблема;

- * Разработване на собствен вариант за решаване на проблема.
- предлагане на варианти за решаване на проблема;
- подбор на най-приемливия вариант с помощта на система от критерии;
- разработване на план за решаване на проблема / формулиране на обществена политика/;
- * Разработване на нагледни материали /табла/ за представяне на проблема и на предлаганата обществена политика за решаването му.
- * Представяне на проблема и на обществената политика за решаването му/ публично обсъждане, състезание/.
- * Обсъждане на придобития опит по време на работата върху проблема и формулирането на обществена политика.

Първа стъпка: – Подготовка на групата за участие в програмата / две занятия/

Представяне на програмата на участващите ученици и на останалите образователни актьори

Работата с учениците по програма “Гражданин” е продължителен процес, който ще изисква съвместни усилия поне в рамките на два-три месеца. Този процес предполага учениците да работят и като група и индивидуално, и по време на общите срещи и в рамките на населеното място, да събират и да преработват информация, да се срещат с хора, да изследват и да търсят решения на проблеми и да ги оформят в план за действия, да представят постигнатото убедително и ясно, да търсят съмишленици, да действат и се изявяват като отговорни и загрижени за бъдещето млади граждани.

За да може да се осъществи всичко това, групата ученици трябва да бъде подготвена за това гражданско приключение. Участниците в проекта следва да са наясно с това, което ще правят и да бъдат мотивирани за участие.

Няколко са дейностите, които следва да бъдат осъществени:

Възможностите за **представяне на програмата на учениците** са най-различни в зависимост от това как ще бъде осъществявана програмата – като СИП, като кръжочна дейност, като дейност в часа на класа, като дейност по време на училищен лагер.

Нашата цел при представянето е учениците да бъдат запознати със същността на програмата, с това, което ще правят, с възможностите, които програмата открива пред тях. Важно е да наблегнем върху това, което ще получат в рамките на програмата като преживяване, трупане на опит, увлекателна съвместна дейност, върху различния начин на работа, върху възможността да излязат извън училище, да открият много нови неща и хора около тях.

Също така трябва да поясним, че участието в програмата ще изисква допълнителни усилия и време. Би следвало да обясним и начина на протичане на програмата - стъпките, които ще бъдат осъществени, дейностите, които съставляват всяка стъпка. Важно е да се подчертае характерът на взаимоотношенията по време на осъществяване на програмата - липсата на формално оценяване, равнопоставеността, участието на всеки. Не забравяйте, че трябва да очертаете и вашата роля като водещ програмата, която е по-различна от традиционната роля на учителя - че вие сте именно водещ, че ще помагате на групата да търси решения на проблемите, но че това ще е преди всичко тяхна задача.

Примерен сценарий за представяне на проект “Гражданин”

1. Представяне на учениците и споделяне на техните очаквания – нека всеки участник отговори на въпроса “ Какво смятам, че ще правя, когато чуя за проект “Гражданин”.

2. Обобщение от страна на водещия на очакванията и очертаване насоките на развитие на програмата.

3. Време за въпроси по същността на програмата

4. Отговоряне на въпроси и представяне на конкретните рамки на осъществяване на програмата – времева ангажираност, конкретни дейности, начин на събиране и взаимодействие.

5. Записване на участниците, ако са от различни класове

Ако сте решили да осъществите програмата с учениците от Вашия клас или в рамките на СИП, може да представите програмата накратко и след това да предложите да бъдат обсъдени в малки групи следните въпроси: какво в тази програма ни привлича, какво бихме искали да стане, за да участваме активно, както и във всяка група да бъдат формулирани въпроси относно програмата

Може да опитате да представите програмата и по друг начин – нека групата съвместно / или в малки групи/ се опита да отговори на въпроси като какво означава да си гражданин, какви са нашите проблеми като млади хора, зависи ли от нас решението на тези проблеми, искаме ли да участваме в решението им, какво ще ни донесе решаването на проблемите?

Важно за успеха на програмата е **уведомяването на родителите** на участващите в нея ученици. Самата програма зависи от родителската подкрепа – те могат да участват като доброволци, като източник на информация, като хора , които могат да осигурят достъпа на учениците до различни институции и общественици, най-сетне като хора, пряко заинтересувани от решаването на проблемите, които децата им поставят.

Ето защо е желателно да бъде организирана среща с родителите, на която ще се изложи програмата, нейният характер, конкретните дейности, целите, както и очакванията за тяхната роля.

На въпросите на родителите следва да бъде отговорено изчерпателно и най-вече да се подчертае какво се очаква от тях. Тази среща с родителите ще Ви ориентира какво конкретно може да очакват от всеки, дали им е възможно да отделят повече или по-малко време, дали биха искали да съпътстват усилията на учениците през цялото време като доброволци. Когато говорим за родителска подкрепа, не следва да забравяме и подробности като – какво родителите могат конкретно да предложат на всеки един от етапите - технически средства, срещи с хора, помощ при оформяне файла на проблема, осигуряване на помещение за срещи.

Подчертайте също, че за успеха на програмата е важно учениците да обсъждат своите дейности с родителите си и че те ще имат специални задачи в тази насока.

В училище програмата следва да бъде представена и обяснена в детайли на заседание на **педагогическия съвет и на училищното настоятелство**. Тя трябва да влезне в училищната програма за гражданско образование и да бъде направено усилие за организиране на няколко групи като по този начин се създаде възможност за провеждане на вътрешно-училищно съревнование. Проблемите, по които ще работят учениците, могат да станат част от училищната политика и доказателство и реклама за това, което училището предлага на младите хора като гражданска дейност и образование. Добре е също да се обсъди какви ангажименти биха могли да поемат колегите – не става въпрос за постоянна натовареност, а за оказване на подкрепа с информация, за съгласуване на някои учебни теми с програмата, за междупредметни усилия и координация

Със започването на програмата тя може да бъде представена от работещите по нея колеги и пред **местната общественост**. По този начин програмата се превръща в част от дневния ред на местната общественост, което ще улесни значително установяването на контакти, събирането на информация, достъпът на учениците до хора и институции.

При подготовката за осъществяване на програмата трябва да извършите още няколко **конкретни дейности**:

- да се запознаете с характера на основните проблеми във вашето населено място;
- по възможност да прегледате плана за развитие на селището;
- след конкретното определяне на проблема, по който учениците ще работят да съберете собствена информация за проблема, така че да можете действително да бъдете водач на учениците в техните търсения;
- да проучите стъпките и начините за решаване на проблем и използването на интерактивни методи в груповата дейност по решаването на проблем;
- да осигурите място за срещи на групата /ако се работи извън училище/, както и необходимите материали – постери, маркери, компютър, папка за събиране на документацията по проекта .

Необходимо е да се организира **среща с останалите колеги от вашето населено място**, които работят по програмата, за уточняване на начина на работа, на съгласуване на усилията, за използване на различните възможности, с които всеки разполага, за превръщането на програмата в образователен приоритет.

Следва да се договорите за начините, по които ще поддържате връзка, за провеждането на редовни срещи за взаимно обсъждане развитието на програмата и свързаните с нея проблеми. На тази среща обсъдете и проблемите и неяснотите, които имате по отношение на програмата, и възможни възникващи въпроси. Накрая трябва да се уточните относно времетраенето и съгласуването на провежданите дейности, защото по този начин ще може да организирате съревнованието вътре в населеното място. Договорете и бъдещи **срещи на ученическите групи** – за споделяне на проблемите, по които работят, за трудностите които възникват, за обмен на информация, на полезни адреси и контакти, за съвместни срещи с представители на местните власти, с общественици. По този начин ще може да се създаде и общност на учениците, работещи по програмата в даденото населено място.

Долният текст – в рамка с различен шрифт

Готовност за започване работа по програма “Гражданин”:

- *учениците знаят за какво става дума и са се съгласили доброволно да участват в програмата – наясно са за целите, за характера на дейност, за отговорностите им, за начина на осъществяване на взаимодействията, за съревнователния характер на програмата;*
- *ученическият съвет е поел ангажимент към програмата и я е включил като част от своята дейност*
- *родителите знаят за програмата, наясно са със своята роля, поели са конкретни ангажименти към осъществяването ѝ;*
- *колегите помагат за набирането на участници, съобщават за програмата в часа на класа, предлагат конкретна помощ за осъществяването ѝ.*
- *колегите по предметите от хуманитарния цикъл са обсъдили конкретно възможности за развитие на програмата;*

- директорът е уведомен обстойно за развитието на програмата и тя е включена в учебния план и в програмата за гражданско образование на училището;
- осъществени са срещи с останалите колеги, осъществяващи програмата в населеното място, разработен е общ план на действие, съгласувани са усилията по дейността на групите, обменени са искания за конкретна помощ;
- организирана е обща среща на учениците, участващи в програмата след избора на проблем, по който ще се работи.

*

* *

Мотивиране на учениците и изграждане на ефективна група за работа по програмата

Определяме участието в програма “Гражданин” като приключение в областта на гражданското образование, като продължително усилие, в рамките на което не само се придобиват знания и се усвояват определени нагласи, но и младият човек се превръща в част от местната общност, заживява с проблемите ѝ.

Това е преди всичко приключение на групата млади хора, в което младият човек вижда смисъла на действията си в контекста на общите усилия и преживявания.

Ето защо преди началото на фактическата работа по програмата ние следва да опитаме да мотивираме учениците за предстоящата съвместна дейност, да им помогнем да започнат да се изграждат като група, която ще може по-лесно да работи по проблема.

В много от случаите ще осъществяваме програмата в рамките на даден клас, но дори и тогава е необходимо да поработим с учениците, за да почувстват специфичното в работата, която им предстои, да се подготвят за нейното съвместно изпълнение, да бъдат достатъчно мотивирани. За всичко това само началните срещи за обяснение на програмата или за нейното по-привлекателно представяне са недостатъчни

За да подготвим учениците да се превърнат в целева група, следва да работим върху тяхната мотивация, да им е напълно ясна задачата, която ще изпълняват, както и конкретните условия на нейното осъществяване.

От друга страна е важно да започнем работата с едно запознаване на учениците – дори и ако са от един клас, да им помогнем да се преоткрият по един различен начин, който същевременно да ги въведе в проблематиката.

Може да предложим встъпителни упражнения като **интервюиране по двойки** относно отношението към проблемите на младите хора, осведомеността им за различни форми на гражданско участие, за действия в защита на права, за участието им в подобни дейности в семейството и извън училище.

Може да предложим учениците да участват в **“бинго”** като предварително раздадем на всеки по лист със записани различни граждански дейности и характеристики, типични за млади хора. Всеки трябва да се опита да събере при всяка черта, която му е присъща подписите на възможно най-голям брой участници. По този начин учениците се запознават по начин, имащ отношение към гражданските дейности и нагласи.

Възможни въпроси за “гражданско бинго” /ВЪПРОСИТЕ В РАМКА/

- защитавам правата си , когато са нарушени
- дразнят ме мръсотиятав нашия квартал
- познавам добре Конвенцията за защита правата на детето

- считам за проблем на нас, младите хора
- участвал съм в/ написани различни акции и дейности/
- / самите ученици могат да допишат неща за себе си в празните квадратчета/.....

Друг начин на въвеждане на участниците в проблематиката на програмата е да споделят свои **граждански впечатления: / ВПЕЧАТЛЕНИЯТА В РАМКА/**

- най-добрият човек , когото познавам
- да разкажат да дейността на някой “жираф” / човек, който с дейността си за доброто на другите хора се откроява над останалите/
- за проблем, който причинява неудобства на жителите на техния блок, улица, населено място.

Друга подходяща дейност е упражнението ”**моите взаимодействия**”, което дава възможност участниците да усетят многообразието от дейности, които свързват хората в обществото. Участниците се движат свободно из помещението и следват инструкциите на водещия:

...../ИНСТРУКЦИИТЕ В РАМКА/

Който е ходил в общината , да застане до прозореца,

който е участвал в митинг, да застане до вратата,

Който е бил в страна от Европейския съюз, да застане до дъската.

По тази схема продължавате с други сфери от обществения живот като участие в благотворителна акция, събиране на вторични суровини, инициране на подписка, радиопредаване, създаване на вестник.

Вариант на това упражнение е “**Стъпка напред**”, при което учениците застават в една редица в дъното на стаята и при всяка зададена инструкция и утвърдителен отговор от тяхна страна всеки прави стъпка напред /ИНСТРУКЦИИТЕ В РАМКА/

Всеки, който е... да направи стъпка напред:

... е чел правилника на училището..

- знае нещо за Конвенцията за правата на детето..
- участвал е в благотворителна акция...
- помагал е на бездомно животно...
- участвал в почистване около къщата или блока си..
- отстъпил е място в автобуса на възрастен човек...
- оказал е съдействието на полицаи...
- защитил е малко дете в или около училище...
- участвал е в списването на вестник ...

Друго въвеждащо упражнение е “**личен файл**” – групата се разделя на няколко малки подгрупи и всеки попълва самостоятелно формуляра “личен файл” за пет минути.

Следва споделяне във всяка от малките групи и обсъждане как да се представи всяка група пред останалите. Всяка група избира свой говорител , който представя участниците в групата, името на групата и “нейната визитка”./ФАЙЛЪТ В РАМКА/

Личен файл:

Име:

Родно място:

Местожителство:

Гражданин на:

Излизания в чужбина:

Девиз/Любима фраза

Защитник на

Привърженик на

Борец за

Противник на

Откривател на

Инициатор на

Пас за

Укривател на

Кръшкач от

Жаден за

*

* *

Следващата необходима и сплотяваща дейност за групата е **изработване правила за работа**.

Предложете на участниците да помислят и всеки да предложи правила, които според тях ще бъдат важни, за да може работата в групата да бъде осъществявана успешно, а взаимоотношенията – добри.

Всички предложения се записват на дъската или на постер. Насочете вниманието на групата към даването на още предложения, засягащи техните отношения по време на работа и отношенията им като личности. Подчертайте, че за да подпомагат и улесняват изпълнението на задачата им като група, тези правила трябва да бъдат конкретни и да регулират отношенията между тях.

Предложенията се изясняват и накрая групата постига съгласие върху правилата. Сключва се своеобразен договор, подкрепен с подписа на всеки участник, което означава съгласие за спазването им по време на работа./ПРАВИЛАТА В РАМКА/

Примерни полезни правила:

- взаимно изслушване
- да са уважаваме
- идеите на всеки са важни
- да не се говори едновременно
- право да се участва

Правила за изпълнение на задачата

- всички да работим активно
- да търсим помощ при трудности
- да търсим подкрепа от родители и близки
- да работим като група
- да си помагаме

Следва да се запишат правилата на постер и те да винаги да са пред групата през цялото време на работа. Посочете, че това са отворени правила – веднъж месечно групата може да се връща към тях и не само да ги променя, ако е необходимо, но и да се обсъжда тяхното спазване.

Друго подходящо упражнение на този етап е “**Добрият гражданин**” или “**Гражданин на годината**”. Участниците дават своите предложения за номинации в продължение на три минути, без да ги коментират / възможно е като домашна задача да са ги обсъдили у дома /. След гласуване / всеки участник може да избере не повече от три личности /– се определят 3-4 претенденти за наградата.

След това групата се разделя на подгрупи като задачата на всяка подгрупа е привлекателно да представи и аргументирано да защити “своята” кандидатура. Защитата се основава на следните характеристики: лични и професионални качества, силни страни, възраст, постижения, изяви в обществото, конкретни дейности, медийна популярност.

По този начин се извеждат основните характеристики на добрия гражданин и се привлича вниманието върху неговите качества, дейности, взаимодействия. Обръща се внимание върху участието на добрия гражданин в решаването на местни проблеми и върху неговия принос.

Може да се предложи на участниците да сключат договор за работата им по програмата.

Договор за участие в програмата /ДОГОВОРЪТ В РАМКА/

Аз Мариана Иванова декларирам , че съм запозната с програмата и искам да участвам в нейното осъществяване като се задължавам да присъствам редовно

и да полагам необходимите усилия за успеха ѝ.

За осъществяването на програмата ще работя усърдно с останалите участници и ще търся необходимата помощ и подкрепа от моите близки

Задължавам се да спазвам сроковете и правилата на работа, които водещият и групата определи.

Очаквам, че ще ми бъде оказвана помощ от водещия програмата г-н Петър Маринов, както и от училищното ръководство.

Мариана Иванова: /подпис/

Петър Маринов: /подпис/

Внимание:

От самото начало следва да събираме цялата информация, свързана с работата на групата. За целта трябва да има **работна папка за работата на групата**, както и всеки ученик да притежава **работна тетрадка**

В **работната папка** запазваме всички постери, всички постигнати съгласия, всички предложения, всички важни моменти от груповата работа – интервюта, срещи, обсъждания, представяния, отчети, документи.

Добре е за систематизирането на материалите в тази работна папка и за нейното поддържане да има отговорници / пазачи на груповата памет /, които да се сменят при всяка стъпка. Важно е също така те да имат ясни указания какво да правят и как да приготвят отчетите си като предават папката на следващите “пазачи на паметта”.

На основата на тези отчети може да се изготви и **кратка история на проекта** като за целта се потърси съдействието на доброволци от групата. Те ще имат задължението да записват историята – с имена, дати, случки. Историята на проекта може да бъде вкарана в компютър и

копия от нея да бъдат раздавани на участниците, както и на присъстващите при различни случаи доброволци, родители, учители, общественици.

Доброволци фотографи могат да правят снимки на групата или да заснемат някои по-важни дейности и необходими документални свидетелства с камера. на класа.

В началото всеки участник трябва да подготви и своя работна тетрадка, в която записва всички важни за себе си и своето участие неща – възложени задачи, събрана информация, интересни мисли и открития, домашни работи, рисунки, схеми, диаграми, снимки.

Доброто поддържане на работната папка ще подпомогне изключително разработването на **файл на проблема**, с който групата ще участва в състезанието по програмата.

Работната папка на проблема следва да е в добро състояние, защото той ще бъде един от критериите, по които жури ще оценява работата на групата. Отделните ѝ части представляват стъпките на групата при осъществяването на програмата. За всяка стъпка в работната папка е събраната информация / материали, документи, интервюта/, записите на обсъжданията/постери и др./, мнения на специалисти, постигнатите решения.

Характерът на работната папка следва да бъде обсъден с групата, както и да се постигне съгласие за начините на попълването ѝ за отговорниците, за достъпността ѝ за всеки участник при работата по проекта.

Важни качества за работната папка са прегледност, подреденост, лесно ориентиране в съдържанието ѝ, намиране на основните идеи и стъпки на групата.

Добре е за всяка стъпка да има малка група отговорна за воденето на работната папка.

При възможност може да постигнете съгласие да се разработва и електронен вариант на работната папка като в нея влизат най-важната информация, постигнатите решения, както и се използват компютърни графики, предстоящи работата на групата по проблема.

След като работата на групата по проблема приключи работната папка се използва за съставянето на **файл на проблема**, който групата представя на публично обсъждане и участва в състезание по програмата.

Файл на проблема. Файлът на проблема се състои от две части - нагледна част и документална част.

* Нагледна част съдържа:

* четири постери (шперплат, картон и т.н.), всеки от които е не повече от 80 см широк и 100 см високо. Работата на всяка от групите ще се представи на едно от четирите табла. Всяко табло включва:

1. Писмено резюме на темите на съответния раздел
2. Графично представяне за раздела
3. Списък на използваните източници на информация за раздела

• Документалната част съдържа:

- четирите раздела, събрани в папка;
- общо съдържание на целия файл и съдържание на отделните раздели
- копия от най-важната информация, която всяка група е събрала за съответните раздели и която най-добре документира или подкрепя тяхното проучване.

Втора стъпка: Избор на проблем /две занятия/

Това е стъпката, която ще определи насоките на бъдеща работа и следва да ѝ отделим особено внимание.

Тази стъпка е особено важна в няколко посоки:

Преди всичко ние задаваме **модела на работа** – равностойно обсъждане на предложенията на проблеми, участие на всички, зачитане и уважаване на всяко мнение, търсене помощта на родителите.

На второ място – колкото по-сполучливо е избран проблемът, толкова по-лесно ще е на групата да работи по-нататък, а колкото повече този избор е плод на ученическите усилия, толкова повече групата ще чувства проблема като свой и ще е по-мотивирана за работа.

Определянето на проблема фокусира и дейността на групата – тя трябва да се насочи към проблем, който може да бъде предмет на обществена политика. **Критериите** за това са – обществена значимост на проблема, решимост на проблема в рамките на реалните възможности на местната общност, актуалност на проблема, връзка на проблема с потребностите и интересите на младите хора. Принципно групата може да избере за решаване и проблем, който е важен за общността като цяло и в по-малка степен, засягащ младите хора, но е по-добре проблем, насочен към техните потребности и развитие/ безопасността около училище, места за игра, чистота на населеното място, помагане за решаването на училищен проблем - база, материали, отношения учители- ученици, отношение към животните, възможности за прекарване на свободното време, оказване помощ на деца в затруднено положение/.

Тази стъпка може да се осъществи на **два етапа**.

На **първото занятие** участниците определят основните според тях проблеми в местната общност. Това може да стане както чрез мозъчна атака. След като бъде съставен списък на проблемите, те се изясняват и групата решава кои са най-важните от тях.

Друга възможност е проблемите да бъдат обсъдени в малки групи и всяка група да постигне съгласие относно три проблема, които счита за важни.

Така в края на това занятие групата ще постигне съгласие за няколко най-важни проблема в тяхната общност, върху които си струва да се работи.

За домашна работа учениците получават задачата по групи да **съберат информация** за всеки от тези проблеми- да обсъдят със своите родители, с близки, с учители доколко важни са те, струва ли си те да бъдат обект на проучване и на търсене на решение?

Учениците могат да използват и формата за провеждане на интервю/вж. Помагало на ученика/.

Ако се реши да бъдат провеждани интервюта, следва да се отделим едно занятие, на което да се упражни това умение.

Умението за интервюване по определен проблем може да се отработи по следната схема:

1.Участниците по двойки се интервюират по даден проблем и след това споделят в голямата група как са се чувствали като интервюирани и интервюиращи, кое им е помагало, кое пречело при провеждането на интервюто. Друга възможност е двойка участници да реши как ще интервюира друга двойка участници по един и същ проблем , да разработи план на интервюто и след това да го проведе.

2. При обсъждането на интервюта се обръща внимание на структурата на интервюто, на поведението на интервюиращия, на начина на задаване на въпроси, на отношението към интервюирания.

3. След това групата обсъжда как да бъде проведено интервю за изучаване отношението към проблем и разработва схема на последователно задавани въпроси.

4. Разработената схема се сравнява с предложената в пособието схема за интервю и се приема нейният окончателен вариант.

На второто занятие всяка група представя своята информация и се взима общо решение кой да бъде проблемът, по който ще се работи.

За да се вземе по-обосновано решение с оглед на целите на програмата обърнете внимание на:

* Какво са научили групите за проблемите на общността от хората, които са интервюирали?

* Кой от проблемите има нужда да бъде решен спешно?

* Тези проблеми могат ли да се решат чрез разработване на обществена политика, т.е. има ли шансове да бъдат обединени усилията на обществеността и на местните власти за решаването им?

- Към кои проблеми на общността младите хора проявяват най-голям интерес или ги засягат най-много?

Така учениците не само започват да учат как да бъдат анализирани проблемите, но и се опитват да разберат тяхната значимост, както и възможностите им да бъдат решени.

Важно е обаче проблемът да е такъв, че учениците да могат да предложат разумна и ефективна обществена политика за него.

Трябва също така да е ясно, че сполучливият избор на проблем не може да предопредели оценката, която ще получи групата за разработването на файл на проблема, но в значителна степен може да я улесни или затрудни в процеса на работа. Оценката трябва да се базира на уменията на класа да събира, представя и оценява информация относно проблема, както и на уменията им да разработят предложената обществена политика и да предприемат действия за разпространяването ѝ.

Въпреки това е от голямо значение да помогнем на групата да намери наистина подходящ местен проблем, който може да ангажира както учениците, така и местната общност:

След това, ако учениците смятат, че са готови да вземат решение, нека го направят чрез гласуване. Добре е групата да постигне консенсус за проблема. Обяснете на групата, че ако има различаващи се мнения кой да бъде изследваният проблем ще бъде прието мнението на мнозинството като бъдат внимателно изслушани аргументите за всички предложения.

Ако учениците все още не се чувстват достатъчно информирани, за да вземат решение относно проблема, който искат да изучават, дайте им допълнителни задачи, за да съберат още информация.

Трета стъпка: Събиране на информация по проблема, който класът ще изучава /две - три занятия/

След като групата избере проблем учениците ще имат нужда от допълнителна информация за изследването, решаването му и за предлагането на обществена политика.

Определете източниците на информация. Обсъдете с учениците възможните източници на информация - примерен списък на такива е даден в помагалото за ученика. Можете да прибавите и други, ако има такива във вашата общност. По време на обсъждането учениците могат да споделят какво знаят за отделните източници на информация и дали имат опит с ползването им. Може също така да попитате учениците дали познават някого, свързан с тези източници, когото бихте могли да помолите за допълнителна информация. Напр. дали познават адвокат, журналист, представител на неправителствена организация, обществен доброволец или представител на местните власти, бизнесмен. Най-често част от родителите са сред хората, които имат отношение към проблема.

Тяхното използване е необходимо, но същевременно следва да внимаваме и да го правим така, че да не се поражда чувство на неудовлетвореност у учениците, чиито родители няма да оказват помощ на групата.

Събиране на информация. Определете кои източници на информация ще използвате. След това разделете класа на **изследователски екипи**, помогнете всеки да се структурира вътрешно така, че един екип да събира информация от един източник. Обърнете внимание също и да има относително еднаква натовареност на екипите.

Един от екипите може да осъществи **интервюта и изследвания** какво мислят в общността по въпроса. Втори екип да проучи **средствата за масова информация** /ако има такива в населеното място/, трети екип – да се занимава с **правната документация**, имаща отношение по проблема – от съответните записи в Конституцията до решенията на местните органи на властта по проблема.

Бележките в помагалото за ученика предлагат съвети към учениците, както и формуляри, които да използват при събиране на информацията. Прегледайте формулярите заедно с учениците, за да сте сигурни, че разбират въпросите и начина на записване на отговорите. Към екипите могат да се присъединят по един или двама възрастни, които да им помагат при изпълнение на задачите им.

В процеса на събиране на информация направете график, по който екипите да могат да споделят и обсъждат с Вас трудностите. Ако този процес продължава две седмици, то посветете още едно занятие, на което да се обсъди хода на събирането на информация – интересни, срещи, случки, възникващи трудности, неочаквани помощ и решения.

От изключителна важност е участниците да споделят своя опит, за да може да бъдат насочени в своите усилия, да им се помогне, ако изостават или ако твърде набързо са събрали необходимите сведения.

Четвърта стъпка: Анализ на проблема и намиране на решение / две-три занятия /

След като проблемът е определен преминаваме към най-творческата част на програмата – неговото изследване и правенето на опит за решението му.

Решаването на проблем е творчески процес, процес на сътрудничество, но и процес, който следва определен алгоритъм.

Ето защо в самото начало следва да обучим групата за начина на решаване на проблем./вж. Приложение №5 /. Най-добре е това да стане като следваме стъпките в приложението и се опитаме да решим даден училищен проблем.

Важно е не само да следваме стъпките на процеса, но и да се опитаме да моделираме необходимото сътрудничество, както и да обясним смисъла на всяка стъпка за решаването на проблема. Ако е необходимо дори може да посветим две занятия на технологията на

решаване на проблем, но да сме сигурни, че групата е усвоила стъпките и някои от използваните техники. Това ще улесни твърде много групата при последващата дейност.

Условно може да разделим решаването на проблема на две части: **анализ на проблема и намиране решение на проблема.**

При анализа на проблема първото занятие ще бъде посветено на **анализа на проблема.** Първата стъпка е да разберем как **проблемът е възприеман в дадената общност** - учениците ще докладват резултатите от събраната информация. Нашата роля е да се опитваме да обръщаме внимание на най-важните моменти, на интересни виждания, на разликите във вижданията на представителите на различните групи, на възможните различия между възприемането на проблема от страна на представителите на местните власти и от страна на местната общественост.

Наша задача е и да помогнем на групата и да **обобщи основните възприятия на проблема.**

Втората част на нашата дейност е да изследваме **възприятията на участниците в проекта.** Техните възприятия в резултат на събирането и на систематизирането на информация за отношението на гражданите и институциите към проблема са доста по-определени.

За нас е важно да се даде възможност всеки да сподели **своето отношение към проблема,** своето виждане за проблема. Това споделяне на възприятията дава възможност и за мотивиране на учениците – с него ние признаваме важността на всяко мнение и идеи, както и даваме възможност тези възприятия да бъдат сравнени и съгласувани. На този етап е важно да се съсредоточим върху възприемането на проблема и да не позволяваме обсъждането да преминава върху възможни решения, които учениците несъмнено ще предлагат.

След излагането и съгласуването на възприятията по проблема за групата ще бъде по-лесно да започне **изследването му** – търсенето на причините и на факторите, които определят неговото съществуване.

Занятието, което ще посветим на **причините за съществуването на проблема** може да протече като се използват някои от посочените в приложението методи. На този етап групата се опитва да систематизира събраната информация, както и собствените си виждания по проблема, до достигне до същността му. Това е етапът на развитие на критическо отношение към проблема.

На този етап е важно да не бързаме, а последователно да дадем възможност групата да изрази своето отношение към основните фактори, определящи съществуването на проблема. Успешното завършване на този етап означава, че групата не само е събрала и систематизирала информацията за проблема, но я и преработила и че има изградено устойчиво отношение към проблема, към съществените му характеристики.

Така групата ще бъде готова да премине към **втората фаза на работа – предлагането на решения по проблема.**

Като следваме модела за решаване на проблем превеждаме групата през трите фази – **даване на алтернативни предложения, изработване на критерии за оценка на предложенията и приемане на най-отговарящото на критериите предложение.**

При **даването на алтернативни предложения** е добре вместо мозъчна атака да разделим групата на няколко малки групи и всяка да излезе със свое предложение. При разработването на критерии за решаване на проблема следва да не пропускаме критерия за **законосъобразност,** както и критерия за икономическа обосновааност, които правят предложенията реалистични.

При **вземането на решение за избор на най-подходящо предложение** трябва да се стремим групата да постигне консенсус като за това може да се комбинират елементи от най-добрите предложения.

На този етап очакван резултат е **обосновано предложение за решаване на проблема**, около което е обединена цялата група.

След това предложеното решение може да бъде **сравнено със съществуващи в общността идеи за решаването на проблема** и то да бъде евентуалното променено.

Пета стъпка: Разработване на план за действие / две занятия/

В тази стъпка следва да се разработи план за осъществяване на решението на проблема.

Ако решаването на проблема е по-теоретична задача, насочена към развитие на социалната чувствителност и на уменията за критическо мислене и за групова работа, изготвянето на план отново кара групата да напусне поне мислено класната стая и да се опита да види проблема и стъпките за решаването му в контекста на местната общност.

На първо място планът за решаване на проблема следва да отговаря на изискванията на план за всяка добре подготвена обществена акция – да се отговори на въпросите “кой, къде, кога, как, с какви ресурси”. Следва да бъде направен точен график за решаването на проблема, да се види кой ще допренесе за решаването му, как ще бъдат разпределени задълженията, какви ресурси ще се необходими.

За нас е важно на този етап участниците в проекта да надхвърлят тесните рамки на проблемното решение и да погледнат на проблема като възможност за осъществяване/ като модел/ на обществена политика.

За това е от особено значение да се обсъдят стъпките през които решението на проблема може да премине и институциите и организациите, от които зависи осъществяването на проекта – местни власти, държавни агенции, граждански организации.

Важно е учениците на този етап от проекта да усвоят как се прави обществена политика, какви са механизмите, които могат да обусловят и улеснят решаването на даден проблем. Важно е, участниците в проекта също да разберат, че във всеки момент на дневния ред в местната общност са поставени многобройни проблеми, а ресурсните възможности за решаването им са ограничени и че могат да бъдат включени в дневния ред само тези проблеми, които не само следват изискванията на законите, но и получават силна обществена подкрепа.

Така разработването на плана за решаване на проблема се превръща в разработване на план за обществена акция..

Младите хора трябва да бъдат запознати със законовите възможности на гражданите да участват пряко в управлението на местната общност/ на общината//вж.Приложение №3/, както и с начините за организиране на публични обсъждания за решаване на проблеми.

Организирането на обществена акция за получаване на подкрепа за решаването на проблема и за одобряването и подкрепата за обществена политика изисква анализ на ситуацията в местната общност от гледна точка на благоприятни фактори за решаването на проблема, както и за намиране на съюзници сред политическото и гражданското бощество, както и за намиране начини за печелене на своя страна на възможните опоненти на проблема и за преодоляване на пречките по пътя на решаването му.

Тази стъпка е също важна, защото резултатите от нея ще бъдат ключови при представянето на проблема на публично обсъждане или при състезание.

Разработване на план за обществена акция / в рамка/

- 1.Записване на проблема и на решението му.
- 2.Анализ на благоприятни и неблагоприятни фактори за осъществяването на решението.

3. Анализ на съюзници и възможни опоненти.

4. Анализ на законови възможности за решаване на проблема в местната общност – помощ от експерти.

4. Отговаряне на въпросите – кой, кога, какво, къде, как, с какви ресурси ще осъществи предлаганото решение?

5. Набелязване на конкретни стъпки за превръщане на проблема в обществена политика

- осведомяване на обществеността и на местните власти – публично обсъждане на проблема;
- срещи и разговори за печелене на съюзници;
- убеждаване на възможни и реални опоненти на решението;
- внасяне на проблема в дневния ред на местните власти и на държавните агенции;
- гласуване на решение на местните власти или на съответните агенции и организации, които ще го осъществяват- основано на план за решаване на проблема.

Шеста стъпка: Оформяне на файл на проблема / три занятия/

Файлът на проблема обобщава работата на групата, представлява необходимата основа за запознаване на обществеността и на местните власти с проблема, както и съдържа всичко необходимо за решаването му.

Представянето на проблема под формата на файл дава възможност на участниците стегнато и ясно да изложат основните идеи, свързани с анализа и решаването на проблема, с наличието на обществена политика, както и с предлагането на политика за решаването му.

Файлът на проблема се състои от две части – **нагледна** / в която на специални постери са обобщени основните резултати от работата на групата по проблема/ и **документална**/ в която към всяка тема от постера са приложени необходимите материали от работната папка на групата – информация за проблема, групови обсъждания и решения, документи, анализи на експерти и др./

За разработване на файла на проблема групата се разделя на четири малки групи, всяка от които подготвя постер и документална част.

Първа група подготвя общо представяне на изследвания проблем. Участниците в нея следва да посочат защо са избрали проблема, да отразят преобладаващите в общността представи и възприятия на проблема в местната общественост, да обосноват защо проблемът е важен за даденото населено място, да обобщат причините, довели до възникването му. На практика първа група представя работата на групата по събиране на информация и анализ на проблема.

Ето част от въпросите, на които групата следва да отговори в своето представяне:

- колко значим е проблемът за дадената общност?
- колко е разпространен този проблем в местната общност и също така важен ли е за страната/ или за младите хора в страната, ако е проблем само на младите хора/?
- защо проблемът трябва да бъде решаван от местните власти? Следва ли някой друг да поеме отговорността за решаването на този проблем?
- какви са съществуващите виждания в местната общност за проблема и има ли противоречия между тях?

Групата може да представи проблема графично като включи таблици, графики, снимки, заглавни страници на вестници, статистически данни и др, илюстрации.

Трябва да бъде приложен списък на използваните източници на информация, което ще даде представа за работата, осъществена от групата.

Документалната част включва копия от най-важната информация, която е събрана и използвана при разработването и обясняването на проблема. На практика тази информация ще бъде подбрана от работната папка. Тук могат да се включат: публикации от вестници; писмени отчети на интервюта с личности от общността; писмени отчети от радио и телевизионни предавания, отразяващи проблема; извадки от публикации на местните власти.

Втора група представя съществуващата в момента обществена политика за решаване на проблема, официалните мерки , които се предприемат от местните власти/ решения, резолюции , действия/, както и решенията на проблема, предлагани от гражданското общество/ неправителствени организации, групи заинтересовани граждани/ както и да направи оценка на провежданата обществена политика, на ефективността на предлаганите и осъществяваните мерки.

Добре ще е в тази част да бъде представено писмено резюме на алтернативните решения / или предложения за решаване/ на проблема, ако има такива. Изберете две или три алтернативни решения, предложени от различни групи или хора.

Резюмето на обществената политика и мерки, което е задача на втора група, трябва да отговаря на следните въпроси:

- кои са основните личности, групи или организации, които вземат отношение по проблема?
 - ◇ защо се интересуват?
 - ◇ каква позиция заемат?
 - ◇ кои са предимствата и недостатъците на техните позиции?
 - ◇ как се опитват да повлияят върху местните власти, за да приемат техните позиции?
- кои местни органи на властта носят отговорност за решаване на проблема? Какви мерки предприемат те за решаването му?
- какви са предимствата и недостатъците на съществуващите решения/ или предложения за решение/ на проблема?
- има ли законови норми, предпоставящи решаването на проблема и изпълняват ли се те?

При графичното представяне на проблема могат да се включат таблици, графики, снимки, заглавни страници на вестници, статистически данни и др, илюстрации, показващи същността на различните обществени политики насочени към решаването му.

Документална част следва да включва копия от най-важната информация, която класът е събрал по време на работата по проблема и е използвал при анализирането му. Тук могат да се включат: публикации от вестници; писмени отчети на интервюта с личности от общността; писмени отчети от радио и телевизионни предавания, отразяващи проблема; извадки от публикации на местните власти, статистически материали.

Трета група предлага разработения план на действие от групата, т.е. обществената политика, която следва да бъде осъществена. Групата представя стъпките направени при

решаването на проблема - вариантите за решения, подобрите критерии за избор на оптимално решение, разработеният план за действие за решаване на проблема.

Този план за действие следва да бъде писмено обяснен и обоснован – да бъде посочено защо е избрано точно това решение на проблема, какви са критериите, на които то отговаря, с какво превъзхожда други възможни решения или съществуващи обществени политики, съобразено ли е със съществуващите закони.

Следва да се посочи и кои органи на местните власти и държавни институции могат да осъществят предложеното решение.

В графичното представяне на решението на проблема могат да се включат таблици, графики, снимки, заглавни страници на вестници, статистически данни и др, илюстрации.

Документалната част - включва копия от най-важната информация, която групата е събрала и използвала при разработването на решение и на план за действие. Тук се включват най-важните и интересни моменти от груповите обсъждания на решението, но също така могат да се включат и публикации от вестници, интервюта с общественици, отчети от радио и телевизионни предавания, отразяващи проблема; извадки от публикации на местните власти.

Четвърта група излага начините , по които ще бъдат убедени властите и местната общественост да приемат предложената обществена политика и разработването на съответен план за действие в тази насока.

В нагледното представяне следва да бъдат включени:

Писмено изложение за това как групата ще си осигури подкрепа на плана за действие сред отделните личности и групи в общността.

- Идентифициране на влиятелните личности или групи в общността, които биха подкрепили предлаганата от групата обществена политика и как може да бъде спечелена тяхната подкрепа;
- Идентифициране на влиятелните личности или групи в общността, които биха се противопоставили на плана и как може да бъде променено тяхното мнение.
- как групата смята да осигури подкрепа на плана за действие от страна на местните власти. Групата следва да опише как за всяка от основните точки на плана за действие ще бъдат идентифицирани и убедени представители на местните власти да подкрепят предлаганата политика и действия, както и да се идентифицират тези, които биха се противопоставили на плана и как може да бъде променено мнението им.

Преди започване на работа следва да обсъдите **критериите за изготвяне на файл на проблема**, защото те не само ще са в основата на груповата работа на този етап, но и съобразно тях ще се оценява работата а групата от специално жури.

Тези критерии включват:

- **Пълнота** - включен ли е достатъчно материал за разбиране и решаване на проблема?
- **Яснота** - добре ли е организирано представянето на всяка част и като цяло. Представянето оформено ли е ясно и граматически правилно?
- **Информативност** – точна и значима за решаването на проблема е представената информация, подкрепени ли са с информация основни факти и важни тези?
- **Обоснованост** – дадени ли са примери и разяснения в подкрепа на основната теза?
- **Графики** – спомагат ли графиките за разбиране на проблема и носят ли достатъчно информация?

- **Документация** – документирали ли са основните моменти от работата на групата, значими, надеждни и разнообразни ли са източниците на информация, които са използвани, цитирани ли са те в края на разработката?
- **Законосъобразност** – съответства ли предлаганата обществена политика за решаване на проблема на Конституцията и на законите на страната?
 - **Убедителност** - изложението убеждава ли, че избраният проблем е наистина важен? Предложената политика засяга ли пряко проблема? Изложението обяснява ли как ще бъде получена обществена подкрепа за предложената политика
- **Практичност** – практична и реалистична ли е предлаганата обществена политика за решаване на проблема?
- **Координация** – обвързана ли е всяка от четирите части на представянето на проблема с другите, без да се повтаря информацията? Документалната ви част подкрепя ли и доказва изложението?
- **Разсъждения** - разделът за разсъждения и оценка на разработката показва ли, че работата на групата е сериозно премислена?

При **графичното представяне на проблема** могат да се включат таблици, графики, снимки, заглавни страници на вестници, статистически данни и др, илюстрации.

Документалната част включва копия от най-важната информация, която класът е събрал и използвал в разработването и обясняването на проблема. Тук могат да се включат: изказвания на влиятелни личности и групи; изявления на влиятелни правителствени служители и агенции; публикации от вестници; писмени отчети на интервюта с личности от общността; писмени отчети от радио и телевизионни предавания, отразяващи проблема; извадки от правителствени публикации.

Важно е четирите групи да следват една и съща структура – писмено представяне, графики и илюстрации.

На второто занятие групите обменят информация помежду си, за да няма дублиране.

На третото занятие се одобрява представянето на всяка група.

След като групите оформят своите части **се избира група**, която да оформи окончателно файла на проблема, за да го подготви за състезанието.

Шеста стъпка: Публично представяне на файла на проблема

Препоръчваме като заключителен етап всеки клас да представи **файла на проблема /работата по анализ на проблема и предлаганата обществена политика за решаването му/** пред друг клас, съученици или пред родители и поканени представители на обществеността и на местните власти / които имат отношение към проблема и предлаганата обществена политика за решаването му/.

За това представяне гостите следва да бъдат накратко уведомени за характера на работата на групата, за проблема и за начина на представянето.

Групата следва да избере двама водещи /момиче и момче/, които ще отговарят за спазването на дневния ред и ще поддържат атмосферата. обявяват хода на представянето и ще поддържат атмосферата. Добре е групата да планира самостоятелно начина по който ще представи работата си, но ясно е, че представянето следва да включва – представянето на характера на проекта, на историята на осъществяването му, на нагледните материали, отразяващи същността на проекта, както и на поуките от съвместната работа.

Може да се отдели време за обсъждане на даденото решение като гостите ще имат възможност да задават въпроси.

*

* *

Основна цел на проекта “Гражданин“ е провеждането на **публично представяне на работата по проекта под формата на организиране на състезания.**

Устното представяне приема формата на изслушване, в което всяка от четирите групи представя работата си и отговаря на въпроси на журито. Инструкциите за начина на провеждане на състезанието и за работата на журито са дадени в Приложение №.9.

Тук само може да се отбележи, че състезанието и свързаните с него емоции, не следва да оставят на заден план главното – а именно младите хора и обществеността да бъдат запознати с обществените политики, предложени от участниците в проекта за решаване на местни проблеми. Всяка група в рамките на състезанието следва да получи достатъчно възможности за изява, за споделяне на няколкомесечните усилия по работа по проекта.

Важно е да се даде гласност на състезанието, да се уважат усилията на учениците, да могат да споделят своите търсения и идеи с възможно най-голям брой представители на обществеността и с техни съученици, които не участват в програмата.

На практика ние се стараем чрез този етап да организираме празник на гражданското образование, на публичното поставяне и решаване на обществени проблеми от младите хора, както и на изграждането на трайни връзки между ученици, училище и местна общност и общественост, на узаконяване мястото на младите хора в обществения живот и във формулирането на обществен дневен ред и на обществена политика .

Ето защо не следва да надценяваме състезателния елемент на програмата. Участниците се готвят за състезанието като оформят файла на проблема, който е синтез на няколкомесечната им интензивна дейност и трябва да ги упражним да усвоят начини за ефективно представяне. Най-важното е да може да представят своя проект успешно и да са доволни, а не да спечелят състезанието.

В този смисъл следва да разговаряме и с журито на състезанието. За целите на проекта не е важно усиливането на състезателния елемент. Всяко състезание следва да представлява възможност за споделяне и обсъждане на няколко проблема, поставени от младите хора. Журито следва да посочва на първо място усилията на младите хора, значимостта на проблема, който изследват, а въпросите за характера на самото състезание да останат на по-заден план

Състезанието следва да се превърне впреглед на обществените проблеми, така както ги разбират младите хора.

За да се превърне състезанието в истинско обществено събиране към традиционната дейност на журито следва да дадем възможност и на присъстващите да изразят мнение, да задават въпроси, да зирозавят съпричастността си към идеите и усилията на младите хора..

Седма стъпка: Преценка на опита / едно-две занятия/

Работата по проекта е завършена – проведено е публично обсъждане на проекта или групата е участвала в състезание в училище или в населеното място. Някои от групите продължават участието си в регионални и евентуално национални представяния. Дейността на групата е срещнала отклик сред местната общественост - налице са тозиви от учители, от родители, от общественици.

Сега настъпва моментът за оценка на положените усилия, за споделяне на наученото. Това е една от най-съществените дейности по проекта и ние трябва да положим усилия тя да протече с необходимата сериозност.

Много често, особено след състезанието, няма достатъчно мотивация да се обсъжда цялостното протичане на проекта, особено ако резултатът от него не е бил най-успешен за групата.

Необходимо е обаче да мотивираме учениците да споделят натрупания опит от това първо за много от тях участие в живота на местната общност.

От една страна групата следва да премине през стъпките на проекта. Добре е в тази насока да се използва **“превъртането на филма на проекта”**. Помолете учениците да седнат, да притворят очи и им припомнете основните моменти от тяхната работа - от първото събиране, идентифицирането на проблема, събирането на информация, анализа на причините, търсенето на собствено решение, подготвянето на плана за действие, изготвянето на нагледното представяне и на файла на проекта, публичното представяне със съпровождащите го перипетии.

Това “превъртане на филма на проекта” следва да бъде подготвено внимателно. Внимавайте да не пропуснете важни неща – като цяло продължителността му следва да е около 5-8 минути.

Така участниците отново имат възможност да си припомнят всички важни неща, свързани с осъществяването на проекта, настройват се на неговата вълна и са мотивирани и по-лесно могат да споделят своите впечатления.

Може да разделим споделянето на няколко части.

1. Обсъждане в малки групи на наученото по време на проекта и след това обобщаване на резултатите в голямата група. При възлагането на задачата насочете участниците да потърсят поуките в няколко плана: по отношение на собствените преживявания в групата – усвояването на знания за себе си и другите, на умения за съвместна дейност, за решаване на проблеми по отношение на работата на групата като цяло- на сътрудничеството, на съвместното търсене на решения, на характера на екипната работа, на ролите и на развитието

на групата; по отношение на проблемите, с които са се запознали и на обществения живот и политика – структурата на местните власти, нормите и законите, управляващи местната общност, организациите на гражданското общество, общественици; по отношение на мястото на младите хора в обществения живот, на възможностите им за участие, за развитие, за взаимодействието им с останалите обществени актьори и институции

2. Вторият фокус на обсъждането е какво е научено за обществената политика, за обществения дневен ред, за начините на поставяне и на решаване на местните проблеми, за участието на отделните хора, на организациите на гражданското общество, за ролята на местните власти. Може да накарате групата да опише какъв е общественият дневен ред на местната общност и как смята, че предложеният проблем и обществена политика за решаването му намира място в този дневен ред.

3. Третият акцент е свързан с проблеми и трудности по време на осъществяване на проекта. Накарайте групата/ или всеки участник/ да определи трите най-сериозни проблема по време на работата по проекта и да се опита да покаже начините, по които те са били решени, както и поуките, които следват от справянето с тези проблеми.

4. Възможно е при повече време да поставите за задача в малки групи да се отговори на въпроса – какво бихте искали да направите по-добре, ако имате възможност да започнете работата по проекта отначало/ или ако по друг подобен проект/.

5. За домашна работа може да поставите задачата всеки да подготви съчинение на тема “Какво научено от проекта ще ми служи като гражданин на моето населено място?”. Доброволци могат да прочетат съчиненията си или да помолите всеки да прочете избран откъс, който смята за най-важен.

6. Като заключителна дейност може да изберете предаването на лични послания между участниците. За целта всеки има закачен на гърба си лист хартия и всеки друг може да му напише нещо положително, което е научил за него по време на общата работа. Оставете десет-петнадесет минути за тази дейност – младите хора имат необходимост от малко време да се настроят и да привикнат да зираяват чувствата и отношението си към другите по този необикновен начин.

Приложения:

Приложение №1

Нагласи и умения на водещия групата ученици по програма “Гражданин”

Изпълняването на ролята на водещ изисква изграждането на определени нагласи и упражняването на умения за подобна дейност. Всеки учител, който е достатъчно мотивиран, може да усвои тези умения като премине през специално обучение за водещи.

Водещият е важно да:

- вярва, че участниците в групата по програма “Гражданин” могат да достигнат сами до добри решения на своя проблем;
- вярва, че всеки участник има нещо ценно да каже или да допринесе в процеса на търсене и откриване на най-добро решение на проблема;

- уважава разнообразните потребности на участниците, които се проявяват по време на занятията и е подготвен да се справя с тях;

Уменията на водещия по време на занятие за решаване на проблем са доста разнообразни. Той трябва да може да:

- планира занятието и да изготви подходящ дневен ред;
- отговаря на различните чувства на участниците в групата като ги приема и изяснява;
- улавя и да реагира на развиващи се напрежения сред участниците;
- перефразираща, ако е необходимо позициите на участниците в занятието, справедливо и обективно;
- предлага начините, по които всяка точка от дневния ред ще бъде разгледана;
- обобщава решението на групата;
- разпознава главните пунктове на несъгласие и съгласие по отношение на проблема или отделни негови аспекти по време на различните фази от решаването му;
- структурира диалога по време на обсъждането;

Водещият групата ученици следва да осъществява **ключови дейности** като:

- да наложи положителен, оптимистичен тон в групата по време на обсъжанията и решаването на проблема;
- да установи в самото начало правила за работа, които ще дават определени рамки на междуличностните отношения в групата;
- да формулира целите на всяко занятие;
- да пита участниците за техните потребности и опасения, да умее да ги изслушва и да ги остави те сами да ги определят и споделят;
- да обобщава чутото - да изброява проблемите и въпросите, които трябва да бъдат разгледани и решени;
- да приема чувствата и загрижеността на всеки участник;
- да очертава проблема като съвместна задача, която трябва да задоволи потребностите на всички участници;
- да помага на участниците да осъществяват процеса на оценка на предложените варианти за решения;
- да помогне на участниците да планират осъществяването на споразумение по проблема / да се даде отговор на въпросите - Кой?, Какво?, Къде?, Кога?, Как?/;
- накрая на всяко занятие да изрази признателност на участниците си за техните усилия и постижения по време на решаването на проблема.

Сред водещите има съгласие да не се:

- критикуват или обсъждат идеите на членовете на групата;
- прави споразумение или да взема същностно решение вместо групата, без да е поискано нейното съгласие;
- “насилват” процесите (вместо това водещият трябва да се консултира с групата и да получи нейното съгласие);
- говори твърде много;

- се опитва да спори с групата по характера на споразумението;
 Както занятието за решаване на проблем е структурирано на няколко етапа, така може да се структурира и дейността на водещия.
 Най-важното за водещия е да извърши ред ключови поведения преди започването на занятието и по време на неговото протичане.

Първият вид действия са **улесняващите**:

Както видяхме водещият през цялото време насочва групата, превежда я през трудностите, за да постигне в крайна сметка решения на изследвания проблем. Нека още веднъж да припомним, че значението на думата фасилитатор е “улесняващ”. Водещият улеснява групата в процеса на нейното справяне с проблема. Затова и от ключово значение са улесняващите поведенчески действия на водещия, които може най-общо да разделим на две групи – превенции и интервенции или предотвратяващи действия и намеси.

Превенции (предотвратяващи действия) са такива, улесняващи поведенчески действия, които се извършват преди или по време на заседанието, за да предотвратят отклоняването на групата от съдържанието или процеса на работа.

Интервенции (намеси) са такива улесняващи поведенчески действия, които се извършват по време на занятието, за да върнат групата отново към съдържанието и процеса на работа.

Превенциите са в крайна сметка техниките и действията на водещия, които предопределят характера на бъдещата дейност на групата за решаване на проблема. Най-вече те могат да бъдат разделени на няколко групи.

-
- превенции , насочени към условията на протичане на занятията;
 - превенции, насочени към структуриране на занятията;
 - превенции насочени към отношенията между участниците;

Към първия вид превенции може да отнесем всичко дотук, което споделихме за организацията на занятията – подготовката на залата, необходимите материали, известяването на участниците, договарянето с групата за целите на занятията и за желаните резултати. Структурирането на занятията завършва с изготвянето на детайлен дневен ред, а започва с обсъждане на очакваните резултати, на целите, на особеностите на груповата задача.

Превенциите , насочени към участниците в най-общи линии означават опит за структуриране на отношенията по време на решаването на проблема чрез изготвяне и приемане на правила за работа. Важно е от самото начало на занятията всеки участник да разбере, че те протичат съгласно определени правила и по отношение на различните етапи и на междуличностните отношения. Тези правила спомагат за равнопоставеността и за освобождаване на групова енергия, но те са и защитна мярка срещу злоупотребата с доверието, с времето на участниците, с използването от дадени участници на занятията за други цели. Създадените правила за работа/ “всички сме равни - нека се уважаваме; няма нищо лошо в това да не сте съгласни; изслушвайте като съюзник; всички участват, никой не властва; спазвайте регламента”/ са от огромно значение за работата на водещия. На практика те са неговата опора, когато някой нарушава реда на работа. Също така във всеки момент, когато възникнат трудности, връщането към правилата на работа може да се окаже стимулиращо за групата.

По време на занятията също са възможни превантивни действия. Решаването на даден проблем и самото занятие преминават през няколко етапа, така че водещият може да е

подготвен с превантивни мерки за всеки етап. Най-вече това са процедурни предложения за различните етапи – за действия и за постигане на съгласия по даден конкретен въпрос; но също така превантивни действия за доброто изслушване от водещия; за моделиране на дадени типове поведение/ обучението на групата;/ задаването на въпроси с отворен край; насърчаването на участието

Интервенциите са по-проблематичната част в работата на водещия. Ако голяма част от превантивните действия ние подготвяме сами и от нашата методичност и систематичност зависи качеството на преванциите, то интервенциите са предизвикани от поведението на цялата група или от от действия на отделни участници, които предприемаме при появата на трудности в работата на групата.

В този смисъл в акта на интервенция може да разграничим няколко момента - да идентифицираме проблемното действие, да го анализираме и да дадем отговор за себе си какво да предприемем. Затова и интервенцията изисква не само постоянно следене на протичащите в групата процеси, но и достатъчна практика на водещ, ако искаме да е ефективна.

Ето някои прости **техники за интервенции** .

- **Бумеранг** – при нея ние връщаме към задалия го въпроса, насочен към нас. Тази техника помага да се поддържа работата на групата, да не се прехвърля върху водещия отговорността за анализ или за решение.

- **Поддържайте/ връщайте вниманието върху разглеждания въпрос.** През цялото време задължение на водещия е групата да работи по едно и също време по един и същ проблем. Ето защо постоянно следва не само да проверяваме къде е групата, но и да насочваме нейното внимание върху проблема, ако тя реши да разглежда нещо друго.

- **Отбелязвайте какво става** – най-трудно, особено за новите водещи е да се опитват да интерпретират какво става с групата, да се опитват да подреждат сигналите, които получават от нея. Проблемът с такава интерпретация е, че тя обикновено е неточна и непълна и може да ни накара да вземем съвсем погрешни решения за водене на групата. Затова най-простото и необходимо правило в тази ситуация гласи – не се опитвай да интерпретираш какво става с групата – ако имаш проблем да разбереш какво става, просто попитай групата, или опиши признаците на нейното поведение, които те безпокоят. По този начин ти не само прехвърляш отговорността за проблемното поведение на групата, но може и да очакваш конкретен отговор за ставащото, който ще е по-добър и по-точен от твоите предположения.

- **Избягвайте битките в процеса на работата** – това е едно от най-важните правила за водещия. **С групата не се спори и още по-малко се воюва.** Нашата работа е да подпомагаме групата в нейното движение към решаване на нейния проблем, т.е. ние имаме отговорност за процеса като за това сме изготвили и съгласували с групата структурни рамки на развитие на процеса и правила за действие. Принципно да се води битка с групата означава да се твърди, че тя не е права. Дори и наистина да е така, може само да очакваме отрицателна реакция от групата, намаляване доверието ѝ към нас като към водещи и само повече нови трудности.

- **Налагайте изпълнението на процедурните споразумения.** В подобни на горните ситуации, те са които ви дават опора в работата ви на водещ и трябва да бъдете сигурен, че след като те са съгласувани с цялата група за спазването им вие ще бъдете винаги подкрепен от значителна част от участниците.

- **Приемайте (легитимирайте), обсъждайте или отстъпвайте** – важно е винаги да легитимирате действията на членовете на групата, извън случаите, когато те не нарушават приетите правила . След като някой участник поставя въпрос, значи той е важен за него; след като друг член става да напусне временно стаята, значи има основателна причина да го стори; след като трети ви атакува – приеете атаката като насочена не към личността ви , а като към водещ . Обсъждайте, отстъпвайте, не атакувайте групата, признайте целесъобразността на поведението, нека участникът да поеме отговорността за него, да развие позицията си, да изрази исканията си и ако групата реши те да бъдат разгледани.

- **Не заемайте отбранителна позиция** – това е логичното продължение или допълнението на принципа “не атакувайте групата”. Приемете, че ако сте атакуван, групата изпитва трудности при справянето с проблема. Не се обяснявайте, а се старайте да следвате приетия със съгласието на групата дневен ред/план за действие/.

- **Използвайте езика на тялото без да преигравате.** По този начин вашата връзка с групата става все по-пълноценна, вие показвате, че сте ангажиран във вашето взаимодействие с нея и с всеки от участниците;

- **Използвайте хумор без да прекалявате** – все пак времето на групата е нейно, а не ваше. Усмивката, леката ирония, търсенето на смешната страна на някои явления ви сближава с групата, изгражда атмосферата на взаимно доверие.

- На последно място **безусловно предпазвайте другите другите от лични атаки, от уронване на престижа или достойнството им.** Вие сте пазач на нормите пред всички останали и вашето оттегляне от тази роля дава такава свобода в групата, в която някои се чувстват незащитени, а други злоупотребяват с нея.

Нека не забравяме, че превенциите и интервенциите като техники се отнасят не само за водещия, но и за всеки групов член.

Когато в групата ги използвате постоянно, ще видите как след известно време става почти чудо - групата сама започва да прилага и да оценява тези техники- да се намесва като водещ на всички моменти от груповата работа.

*

* *

Роли при групова работа за решаване на проблем

В рамките на програма “Гражданин” изследването и решаването на важен за младите хора обществен проблем се осъществява като се следва разграничаване на ролите на участниците и на специални предписания за всяка от тези необходими роли.

Водещият е ключова фигура и основен фактор за нейния успех.

Задължения:

- Постига съгласие по желаните резултати и начина за постигането им;
- Предлага начини за процедуране и проверява дали има съгласие в групата;
- Осигурява възможност за участие на всеки в обсъжданията и действията на групата;
- Осигурява ред при обсъжданията и това, те да са в приетата от групата посока;
- Наблюдава за следването на времевите рамки на протичане на занятието и за записването на информацията;
- Набелязва целта на занятието среща и желаните резултати;
- Не внася идеи и не оценява идеите на членовете;
- Защищава участниците от лични атаки;
- Служи като “шофьор” на груповия процес;
- Той е адвокат на процеса - прави предложения как да се процедира
- Има грижата всеки да прави едно и също нещо, по един и същи начин, в едно и също време (постига съгласие по процеса);

Членът на групата за участие по програма “Гражданин” участва активно в процеса на обсъждане на проблема, както и в процеса на вземане на решения.

Затова сред най-основните дейности на члена на групата се отнасят:

- участва с идеи;
- изслушва идеите на останалите;
- изразява открито мненията и опасенията си;

- поема задължения (изразява съгласие, предприема действия, по които е постигнато споразумение)
- подготвен е да допринесе за успеха на групата с участието си;
- съсредоточава се върху задачата и работи според възможностите си;
- изслушва другите, любезен е и проявява уважение към тях;
- има право да не се съгласява с други мнения, но също така и не отправя лични нападки към останалите участници;
- търси начини за наиране на решения, които целят обща полза;
- отнася се непредубедено и е възприемчив към идеите на другите;

Протоколиращ работната среща

Нова в практиката на групова работа е ролята на протоколиращия участник. Член на групата/ или при необходимост и двама/ записват основните моменти от развитието на решаването на проблема на големи листове хартия /постери/. Така се създава **груповата памет**, отразяваща всичко съществено от работата на групата, която във всеки момент е пред участниците, т.е. достъпна е за всекиго от тях за разлика от класическото протоколиране.

Протоколирането улеснява изключително работата по програма “Гражданин”, тъй като груповата памет се използва по време на различните занятия за изследване и решаване на проблема, както и за втория етап – когато се подготвя за публично представяне файлът на проблема.

Протоколиращият:

- създава на постери видим протокол / запис/ на всяко занятие на групата, наречен „групова памет“
- записва идеите на членовете на групата като използва техните собствени думи
- не взема страна и не участва в обсъжданията;
- стреми се да не перифразира и тълкува думите на участниците;
- използва ключови думи и фрази за съкратено записване;
- отправя молба към групата да намали темпото, ако е необходимо;

За успеха на занятията и за усвояване техниките на протоколиране е добре всеки от участниците да премине поне веднъж през ролята на протоколиращ.

Приложение № 2 Интерактивни методи на работа

Разделяне участниците на двойки и на малки групи - Това е основна техника в груповата работа, предлагаща повече възможности на участниците за сътрудничество, за взаимодействие, за споделяне, за бързо даване на много идеи, за открояване на различни гледни точки.

Тази техника предполага повече динамика в дейностите, контакти с връстници и следователно придобиване на повече социален опит, привикване на общуване в най-различни ситуации и с най-различни цели и участници.

Винаги следва да даваме най-ясни указания за дейността на малките групи, да им разясняваме причините, поради които извършваме едно, а не друго деление, да определяме точните времеви граници и очаквания продукт от груповата работа и начина, по който ще се съобщава за станалото пред цялата група.

Добре е да възлагаме ролята на отговарящ за взаимодействията в групата на някого, ако групата е повече от трима души, а при по-големите групи е необходимо и да опитваме ролево разделение - наблюдател, участници, записващ, пазач на правилата.

Начините на формиране на малки групи са най-различни - от просто преброяване на първи, втори, трети, до подбор на групи по интереси, по съседство.

От значение е всеки път да променяме начина на формиране на групите и техния размер, за да има повече динамика и повече срещи с различни участници.

Мозъчна атака - Мозъчната атака е метод, който дава възможност за кратко време да бъдат предложени голям брой идеи за решаване на даден проблем.

Основната идея при мозъчната атака е отделянето на момента на създаване и предлагане на идеи от момента на тяхното оценяване.

Мозъчната атака протича през няколко фази. В първата фаза водещият поставя проблема за решаване ясно, кратко и по привличащ вниманието на участниците начин. След това се изясняват правилата на мозъчната атака:

- * не коментираме и не критикуваме правените предложения;
- * важно е количеството, а не качеството на предложенията;
- * стараем се да използваме предложенията на другите и да ги доразвиваме;
- * всички предложения се записват така, както са направени;
- * взимаме думата само при посочване от водещия;
- * времето за предложения е точно определено (обикновено не повече от няколко минути).

След записването на предложенията започва фазата на тяхното изясняване. Те се преглеждат едно по едно и, ако има нещо неясно, далият предложението го изяснява на групата.

Накрая се извършва анализ на предложенията в зависимост от целта, която сме си поставили.

Могат да бъдат отделени реалистичните от нереалистичните, предложения; предложенията могат да бъдат обединени в няколко групи; могат да бъдат избрани най-добрите решения на проблема и след това групата да започне работа по тях.

При работата с групата по програма "Гражданин" можем да използваме мозъчната атака постоянно и затова следва да имаме предвид, че съществуват и различни варианти на провеждането ѝ.

Вместо всички участници да предлагат заедно - всеки може да напише предложения за решаване на проблема и да бъдат залепени на стената. Също така всеки участник може да избере по едно свое предложение и да го представи на групата.

Важното и основното за мозъчната атака е стриктното спазване на правилата и използването ѝ в даден контекст като стъпка от решаване на проблем, като стимул за творческо раздвижване на групата.

Визуализиране - Чрез визуализиране могат по-лесно да бъдат запомнени някои събития, процеси и факти. Чрез визуализация могат да бъдат конструирани и положителни виждания за процесите.

Една от използваните техники за визуализиране е разработването на "карти на ума". Тя дава възможност за визуално разработване на проблемите - като се използват рисунки, снимки, символи, идеограми и/или думи, лозунги, пословици.

Този метод се използва често, когато започва анализ на по-сложен проблем и дава добра възможност за начална илюстрация на проблема и за съсредоточаване на участниците върху същността му.

Може да се направи карта на даден местен конфликт или проблем - бил той личен, групов - с всички основни моменти, имащи отношение към неговото протичане, като използваме различни символи, за да направим картата по-разбираема и ясна.

Друга техника за визуализиране е т.нар. "асоциативен облак", където в средата се поставя в рамка понятието (проблемът), което искаме да опишем и около него рисуваме или използваме думи, за да го определим.

При осъществяването на програма "Гражданин" ще използваме визуализирането също така и при представяне на информация за състоянието на проблема – използване на графики,

таблицы, графи. Особено важно е използването на визуализирането при публичното представяне на работата на групата и при участието в състезанието.

Обсъждане - Обсъждането освен това е основна стъпка при решаването на всеки проблем. То е етапът в който се изясняват гледни точки, формулират се хипотези, подлагат се на оценка дадени мнения, очертават се решения.

Методите за обсъждане са най-различни, но независимо какъв ще изберем следва да се спазват основните правила:

- ◇ да се обяснят точно правилата и стъпките, по които ще се проведе обсъждането;
- ◇ да се предвиди начинът, по който ще бъде разделена групата или ще бъдат разпределени ролите в процеса на обсъждането;
- ◇ да се избере подходящият метод за обсъждане - той може да бъде "полеви анализ" (изследване на положителните и отрицателни влияния върху проблема); "дърво на решенията" (предлагане на алтернативни решения и изследване отрицателните и положителните последствия); "СУОТ анализ" (изследване на силните страни, слабостите, заплахите и алтернативите за развитие на даден процес); използване на предварителна експертна оценка като начало на групова дискусия, като за експерти най-често може да бъдат използвани подготвени се специално участници; подготовка на ключови въпроси, които да бъдат задавани към експертите; подготовка на елементи от обсъждания проблем от различни групи; провеждане на дебат по проблема; изследването на дадения проблем от различни гледни точки; разделянето на групата на обсъждатели и наблюдатели;
- ◇ от значение е и начинът на определяне на малките групи, който трябва да бъде съобразен с характера на проблема и възможностите на групата;
- ◇ задължително е в края на всяко обсъждане да се направи "обсъждане на обсъждането", да се споделят натрупаните чувства и мнения за качеството и ползата от съвместната дейност.

Задаване на въпроси - Задаването на въпроси е не толкова интерактивен метод, колкото неотменим елемент от всеки интерактивен метод.

Можем да определим образованието за демократично гражданство, както и работата на групата по програма "Гражданин", като процес на задаване на въпроси за същността на човешките действия и взаимодействия в малката общност, за смисъла на правилата, които ги регулират, за мястото и поведението на младите хора в общността..

Способността за задаване на въпроси определя до голяма степен отношението към проблемите, възможностите за изследване на тези проблеми, изграждането на отношение към света.

Задаването на въпроси е и показател за способността да се общува, да се установяват контакти с другите хора, да се сътрудничи с тях, то е израз на активна гражданска и личностна позиция.

Уменията за задаване на въпроси се изграждат и затова съвсем целенасочено ние трябва да помагаме на подрастващите да усвояват тази дейност.

Най-добре ще направим това, ако моделираме задаването на въпроси и ако в структурираните дейности отделяме достатъчно място за задаване или отговор на различни видове въпроси:

Част от въпросите, към които подрастващите следва да привикнат като неотменим елемент от всяка фаза от решаването на проблема са изясняващите - "какво стана, кажи нещо повече, къде се случи това"... Точно с тези въпроси младият човек има възможност да събере повече информация за станалото, тъй като той все още не е в състояние да я изведе от по-малко на брой факти и тенденции.

Други въпроси са свързани с установяването на причинни връзки, с откриването на двигателите на дадено действие, на интересите - "защо, как стана така...". Младите хора трябва да привикнат да задават този кръг въпроси при изследването на каквато и да е човешка дейност, институция или общност.

За да ги въвличем в обсъжданията, да ги направим активни участници, следва да използваме въпросите за търсене на мнение - "какво мислиш и чувстваш по този въпрос, проблем?", както и поощряващите въпроси – "това, което казваш е важно и интересно, би ли продължил".

Важно е да научим участниците да задават достатъчно въпроси за това как се чувстват в дадената ситуация, защото точно в тази възраст може трайно да се изгради разграничението между чувствата и мислите и да се наблегне на ролята на чувствата в постъпките на младите хора.

Част от въпросите следва да бъдат обобщаващи, но винаги съобразени с казаното от участниците – "мога ли да смятам, че ти каза това и това".

Други въпроси ще са свързани с търсенето на мнение или с желанието ни да обобщим съгласието на всички по даден проблем - "може ли да смятаме, че всички сме на страната на...". На практика всички тези отворени въпроси, "отварят" действителността пред младите хора, дават им възможност за собствено мнение и за активно участие.

Интервю - При работата по програма "Гражданин" интервюто е необходимо действие, от което зависи до голяма степен успехът -така участниците събират информация, с която не се разполага в групата, получават възможност за увеличаване на социалния им опит, за среща с интересни хора, за опознаване на местната общност, за подобряване на уменията им за общуване, за по-задълбочено навлизане в същността на проблемите.

Интервюто като техника следва да бъде прилагано така, че всеки да има полза от него. Необходими са следните стъпки:

- да се обясни целта на интервюто на участниците или самите те да идентифицират тази цел;
- да се предложат възможните въпроси за интервю - индивидуално, в рамките на цялата група или в малки групи;
- да се поканят и да се обсъдят характерът и процедурите на интервюто с хора, които ще бъде негов обект;
- да се обсъди подходящото поведение на интервюиращите. Не следва да забравяме, че за много от подрастващите това ще бъде първа форма на организирана социална изява извън класната стая;
- след провеждане на интервюто да се обобщи събраната информация (в рамките на обсъждане, или на диаграма, или провеждане на дебат по някои от централните теми);
- участниците да оценят накрая самия процес на интервюиране;

Ролевы игри - Това е стратегия, която ангажира участниците на личностно равнище. Чувствата и преживяванията в процеса на изпълнение на дадена роля им помагат в разбирането на изучавания проблем или концепция.

Драматизирането е естествено продължение на детските игри и ролевите игри се приемат много добре от младите хора.

За да е успешно ролево проиграване, следва да бъдат изпълнени следните правила:

- ◇ Идентифициране на целите на обучение - защо предлагаме използването на дадена игра;
- ◇ Определяне на ролите и начинът, по който те ще бъдат разпределени;
- ◇ Определяне на сигнали, които обявяват началото и края на ролевата игра;
- ◇ Подготвяне на специален сценарий с по-подробно или по-общо определение на ролите;
- ◇ Подготовка на материали, които ще улеснят участниците в успешното участие в ролевата игра.

Програма "Гражданин" дава различни възможности за използване на ролевите игри при различните стъпки на анализ и решаване на проблема, за да може учениците по-добре да разберат характера на взаимодействията, които изследват, мотивацията и гледните точки на различните участници.

Провеждане на дебат - Цел на структурираното провеждане на спор е стимулирането на участниците за по-дълбоко познание на разглежданите проблеми и за развитие на способностите за общуване.

Ето защо при достатъчно време е желателно провеждането на дебат по проблема или по някои негови противоречиви аспекти.

По време на воденето на спор участниците изследват различни перспективи на възприемане на проблема, което им дава възможност конструктивно да го решават.

Дебатът се състои от три фази: подготовка, провеждане и оценка. При дебата обикновено участниците се разделят на две групи - едната защитава утвърждаващата теза, а другата група - отрицаващата.

При провеждане на дебати със състезателен характер участниците се подготвят и по двете тези и чрез жребий се решава, коя ще защитава.

По време на самия дебат времето за водене на спора е строго регламентирано, както и ролите на участниците.

Най-важни елементи са подходящата аргументация - разработването на стратегия, използването на аргументи и контрааргументи, уменията да се защитава позиция и да се задават въпроси, изразяването на уважение към позицията и най-вече към личността на противостоящата страна в спора.

Протичането на дебата е в следния ред:

- * водещият представя целта на спора, двата отбора, собствената си роля и принципите на водене на спор - всеки има право на активно участие, ще се изслушваме взаимно, думата ще дава водещият, дискусиата се съсредоточава върху предмета на спора, всички представени решения следва да бъдат разгледани;
- * след това отборите се представят взаимно и започват излагането на своите тези - всеки от обикновено тримата участници в отбор има на разположение по няколко минути след което му се задават въпроси;
- * накрая водещият обобщава протичането на дебата.

Дебатът в програма “Гражданин” може да се използва при определяне на проблема за разглеждане, при изследване на причините и на различните възможности за решение.

Водещият не следва навсякъде да използва пълната схема на провеждането на спорове, а в повечето случаи да се придържа към основните идеи на дебата, което ще даде възможност за активно включване на участниците.

Възможно е и да се променя формата, като може да се организират спорове с по двама участници или пък целите групи да могат да бъдат включени в процеса на провеждане на спора.

Твърде важно е процесът на водене на спорове да бъде насочван към търсенето и обединяването на положителното в аргументацията на спорещите, а не за самоцелна изява на ораторско майсторство.

Приложение: № 3: Местно самоуправление

Местното самоуправление се изразява в правото на гражданите или на избраните от тях органи, в рамките на предоставената им компетентност, да решават въпросите, свързани с:

- общинско имущество, предприятия, финанси, данъци и такси, общинска администрация;
- устройството и развитието на територията на общината и на населените места в нея;
- образованието – предучилищно, начално, основно, средно;
- здравеопазването-здравна профилактика, медико-социални грижи и санитарно-хигиенни дейности;

- културата – читалища, театри, оркестри, библиотеки, музеи и музейни сбирки, самодейност, ритуали, местни традиции и обичаи;
- благоустрояването и комунални дейности – водоснабдяване, електрификация, топлофикация, телефоникация, улици и площади, паркове и градини, улични осветление, озеленяване, корекция на реки и дерета, третиране на битови отпадъци, общински бани, перални, гаражи, гробища;
- социално подпомагане – социални грижи и помощи, социално жилищно задоволяване и други социални дейности с общинско значение;
- опазване на околната среда и рационално използване на природните ресурси с общинско значение;
- поддържане и опазване на културни, исторически и архитектурни паметници с общинско значение;
- развитие на спорта, отдиха и туризма с общинско значение;

Общински съвет:

Общинският съвет е орган на местно самоуправление. Той се избира пряко от избирателите за срок от четири години. Броят на общинските съветници зависи от населението на общината.

Общинският съвет определя политиката за изграждане и развитие на общината по всички дейности, които са отговорност на общината. По развитието на тези дейности общинският съвет може да приема наредби, решения, инструкции, правилници, които са задължителни за спазване от всички граждани в общината.

Общинският съвет има своя структура – комисии и се ръководи от председател.

Общинският съвет осъществява своята дейност главно чрез заседания- общо за целия съвет и отделно за неговите комисии.

Общинският съвет

- създава постоянни и временни комисии и избира техните членове;
- приема стратегии, прогнози, програми и планове за развитие на общината;
- определя изисквания за дейността на физическите и юридическите лица на територията на общината, които произтичат от екологичните, социалните, историческите и други особености на населените места;
- приема решения за създаване и одобряване на общи и подробни градоустройствени планове за територията на общината или на части от нея;
- приема годишния бюджет на общината, определя размера на местните такси;
- приема решения, засягащи общинското имущество;
- приема решения за административни-териториални промени, засягащи границите и територията на общината, приема решения за именуване и преименуване на улици;
- приема решения за провеждане на референдуми и общи събрания на населението по въпроси от своята компетентност;

Общинският съветник:

- има право да бъде избран в състава на постоянни и временни комисии;

- предлага включването в дневния ред на заседанията на общинския съвет на въпроси от неговата компетентност;
- отправя питания към кмета на общината;
- не получава възнаграждение за дейността си като съветник;
- получава служебен отпуск за времето, през което е зает във връзка с дейността си като съветник

Задължения на общинския съветник е да:

- присъства на заседанията на съвета и на комисиите, в които е избран и да участва в решаването на разглежданите въпроси;
- поддържа връзка с избирателите и ги информира за дейността и решенията на общинския съвет.

Кметът на общината:

- ръководи цялата изпълнителна дейност на общината, насочва и координира дейността на специализираните изпълнителни органи;
- отговаря за опазването на обществения ред, като за осигуряването му издава писмени заповеди, задължителни за началниците на съответните полицейски служби;
- организира изпълнението на общинския бюджет и на дългосрочни програми;
- организира изпълнението на решенията на общинския съвет и се отчита пред него за това;
- поддържа връзки с политически партии, обществените организации и движения, както и с други органи на местно самоуправление в страната и в чужбина;
- подписва одобрените от общинския съвет общи и подробни градоустройствени планове , организира тяхното изпълнение и прилагане, одобрява тяхното изменение и допълнение;
- представлява общината пред физически и юридически лица.

Пряко участие на гражданите:

Чрез **местни референдуми** могат да се решават важни въпроси от местно значение, които са от компетенциите на органите на местно самоуправление или са изрично посочени в закон.

Местен референдум може да се проведе в цялата община или отделно- в кметство, район или населено място

С местен референдум не могат да се решават въпроси, отнасящи се до общинския бюджет, данъчното облагане, всички въпроси, за които в закон е предвиден специален ред.

Законът е предоставил правата да се подлагат на референдум вече приети решения на общинския съвет по следните въпроси:

- сключване на заеми с банки и други финансови институции;
- продажба даване на общинско имущество на концесия, под наем или аренда, когато то е със значителна стойност или от особена важност, изграждане на здания , обекти на инфраструктурата и други съоръжения за нуждите на общините, когато за това са необходими капитални вложения, които не могат да с осигурят с редовните приходи на общината.

Право на инициатива за провеждане на местен референдум имат най-малко една четвърт от избирателите, а решение за провеждане на местен референдум се взима с мнозинство повече от половината от общия брой на съветниците. Разходите за провеждане на местен референдум се поемат от общинския бюджет.

Общото събрание е друга форма на осъществяване на пряката демокрация и възможност гражданите да участват в решаването на въпросите, свързани с местното самоуправление по места. Чрез общи събрания могат да се решават въпроси, свързани с:

- благоустрояването и хигиенизирането;
- ползването на общинските имоти;
- организацията на опазването на общинските гори и полски имоти;
- опазването на обществения ред;

Общото събрание се свиква от кмета, по негова инициатива или по искане на една четвърт от избирателите, както и по решение на общинския съвет. Общото събрание е редовно, ако на него присъстват повече от половината избиратели на общината, респективно района, кметството или населеното място. Гласуването е явно като решенията се вземат с мнозинство – повече от половината от присъстващите. Решението се обявява от кмета, който издава заповед, в която се конкретизират мерките за неговото изпълнение.

Чрез **подписка** може да се направи предложение до общинския съвет за решаване на важни въпроси. Инициативата за организиране на подписка е легитимна, ако е подкрепена най-малко от 100 подписа, а ако населеното място е до 200 души – най-малко от една пета от избирателите. Подписката е колективно предложение да съответния общински съвет за приемане на определено решение. Тя е редовна, ако е подписана най-малко от една четвърт от избирателите. Председателят на общинския съвет е длъжен да уведоми общинските съветници и да свика в едномесечен срок сесия на общинския съвет за разглеждане на подписката.

Общинските власти са отговорни за решаването на местните публични проблеми на гражданите. Всички проблеми, които изискват намесата на институции и организации от различно естество са **публични проблеми на гражданите**.

Приложение № 4: Помощ от възрастни доброволци

Въпреки че няма изискване за участие, ние бихме предложили да помолите някой да помага на учениците в разработването на файла на проблема. Доброволците може да са родители, по-възрастни граждани, активисти на младежки организации и др. Доброволците могат: *да споделят своя опит в прилагане на обсъжданите идеи*, да обогатят опита на децата като ги упътват и отговарят на въпросите им и т.н.

Тяхната помощ би могла да бъде в няколко посоки:

- **Изучаване на задачите и процедурите.** Те могат да помогнат на групата да разбере стъпките, които следва да бъдат преминати за разработването на файл на проблема., както и критериите за оценка на файла.
- **Събиране на информация.** Групата следва да получи насочваща помощ в процеса на събиране на информация.
 - търсене и намиране на информация в библиотеката;

- използване на телефонни указатели, за да се открият офисите на местните власти, на социални агенции и на неправителствени организации; които може да имат информация, относно проблема, който разработват учениците;
- използване на компютри, за да се открият електронни информационни мрежи, в които може да има информация за проблема;
- осъществяване връзка с хора от общността, които могат да бъдат добри източници на информация по зададената тема
- подготвяне на писма с молба за предоставяне на информация;
- подготовка на участниците за провеждане на интервю / по телефона или лично/;
- **Подготвяне на представянето на файла на проблема.** Да се помогне на групата да подготви публичното представяне на файла на проблема;
- **Разсъждения.** Да се помогне на групата да подготви отчет за преживяното и наученото в процеса на разработване на файл на проблема, за възникналите проблеми и за начините на тяхното решаване.

Естествено е, с оглед на целите и характера на програмата, помощта на доброволците да бъде ограничена.

Те **не** следва да събират информация вместо участниците като:

- пишат писмата или се обаждат вместо тях;
- правят проучването, което участниците трябва да осъществят.

При разработването на файла на проблема доброволците не следва да помагат на учениците като:

- пишат материали вместо тях и ги включват във файла;
- правят илюстрации и диаграми;
- подбират материалите, които трябва да бъдат включени във файла

Приложение №5: Съвместно решаване на проблеми

Съвместното решаване на проблем е структуриран процес, при който участниците методично изследват проблема и достигат до възможните решения. Ето защо за водещия групата по програма “Гражданин” е важно да знае механизмите, стъпките и условията за ефективно решаване на проблеми.

1. Първата стъпка е **определяне на проблема** - т.е. да се опише състоянието на проблема, да се разбере как членовете на групата схващат проблема и неговите основни измерения.

Да определим проблема означава не само да изследваме и да споделим нашите схващания за него, но и да се опитаме да опишем целта, която искаме да постигнем.

Ако поставим като проблем чистотата около училище за нас ще е важно да определим как всеки от групата вижда чистотата /съответно – замърсяването/, да узнаем какви акценти има в различните виждания на членовете.

Това споделяне ще донесе няколко неща – проблемът ще бъде разгледан детайлно, ще стане общо достояние, т.е. всички ще бъдем съпричастни към него.

По този начин ние ще бъдем и мотивирани съвместно да продължим да търсим решения за проблема . С една дума споделянето, разглеждането, съвместното определяне на проблема ,

навлизането в дълбочината на проблема се превръща в демократичен процес, в който всички участваме, ценим собственото мнение и мнението на другите, подпомагаме се взаимно при това съвместно изучаване.

С изучаването и определянето на проблема ние поставяме началото на цялостния модел на съвместното му решаване.

2. Втората стъпка се отнася към **анализа на причините за проблема**.

Нашата цел е да постигнем общо съгласие защо съществува проблемът, да се събере максимум информация за причините на проблема, да се направи списък на причините, да се оценят и подредят причините по важност и да се реши по кои причини ще се работи.

Отново наша цел е съвместно изследване на причините на проблема, взаимно изслушване и разбиране, използване информацията и евентуално опита на всеки от членовете на групата и обединяване на техните усилия.

На наше разположение са различни методи за достигане до причините, породили проблема.

Първият и най-популярен метод е

Мозъчна атака: групата дава максимум идеи за причините. По време на процеса на даване на идеите те не се оценяват. Добре е да се развиват идеите на другите.

Основни правила на мозъчната атака са:

- всички идеи са ценни
- оценките се отлагат за по-късно
- използвай въображението си
- колкото повече идеи, толкова по-добре
- развиване идеите на другите
- не се отказвай лесно
- избягвай да мислиш в категории, които са ти познати

Мозъчната атака е много ефективен метод, когато искаме да идентифицираме за кратко време голям брой причини, породили проблема.

Например анализираме причините за слабия отговор от страна на местната общественост на нашата кампания за екологично чисто селище.

Предложения на групата в резултат на мозъчна атака:

- хората не се интересуват от екология;
- ниска екологична култура;
- слаба разгласка на кампанията;
- заърсяващата промишленост в селището е основен поминък на населението;
- противодействие от страна на собствениците на предприятието-замърсител;
- зависимост на кмета на селището от собствениците;
- липса на достатъчно средства за роганизиране на кампания;
- слаба връзка на нашата група с неправителствени организации;
-

Друг популярен метод е **“Мрежа на паяка”**.

Групата работи по следния план:

1. Търси причините за проблема.
2. Търсят се причините за всяка причина.

Графично се оформя картина подобна на мрежа на паяка - пробемът е в средата на постера, около него са написани причините, а около всяка причина- тези причини, които я пораждат.

Пример: Трябва да се анализира проблемът “Намаляване броя на доброволците в нашето училище за работа в младежки червен кръст”

- нямаме знания по здравно образование;
- слаба запознатост с работата на младежкия червен кръст;
- заети сме с подготовка на уроците;

- най-важно за нас е продължаването на образованието във висше училище;
- нямаме време за губене;
-

Схема / от Гражданско образование за неправителствени организации стр.65 – схемата на Популярен метод за търсене на причини и следствия е “Рибена кост”/Диаграма на Ишикава/:

При този начин за анализ на причините за проблема те картинно се оформят като рибена кост.

Всички потенциални причини водят до основната линия- “гръбнакът” на диаграмата. Върху всяка от тях оказва влияние други причини.

Например да потърсим причините за неуспеха на кампанията за събиране на помощи за създаване на младежки дискуссионен клуб в селището.

Схема - от Книжката гражданско образование стр.66 и дадените по-долу причини

При метода, наречен “полеви анализ” се опитваме да идентифицираме силите, които помагат и силите, които пречат за решаването на проблема .Този метод помага на групата да съсредоточи своите ресурси върху помагащите фактори и да потърси пътица за преодоляване на задържащите фактори.

Например: малък брой нови членове на нашия клуб по.....

Схема стр.67 от книгата за гражданско образование
И таблицата от стр.68

Напоследък все по-голяма приложение намира методът на SWOT анализа/ от първите букви на английските думи за силни страни, слабости, възможности за решаване на проблема и заплахи/

При този метод групата последователно търси отговори на всяка от четирите области и като цяло получава картината за причините, пораждащи проблема и контекста, в който той съществува.

Например: Бъдещо развитие на клуб за благотворителни дейности в училище.

1.Силни страни:

- младите хора все повече се интересуват от подобна дейност;
- някои от родителите ни са включени в подобна дейност, а с тях и съученици;
- в часа на класния ръководител обсъждахме темата за хората в неравностойно положение;

2.Слаби страни:

- няма много кандидати за участие в клуба;
- всеки гледа по-скоро себе си;
- всички сме относително бедни;
- нямаме място, където да се събираме;
- не може да се разберем каква точно да е дейността ни;

3.Заплахи пред движението:

- нямаме подкрепа от всички учители;
- родителите на повечето от нас не се нитересуват от дейността ни;
- никой от местния вестник не дойде на срещата, въпреки поканата ни;
- училището предпочита да дава средства за други дейности – екологични, празници на училището

4. Възможности, които се откриват движението:

- в селището вече има силна неправителствена организация в тази област , работеща с възрастни хора в неравностойно положение;

- бивш възпитаник на училището е обещал да ни помогне, ако сеи организираме и направим нещо действително полезно в тази област;
- в съседния град учениците вече втора година участват в подобна организация.

Важно е да се отбележи при използването на този метод, че когато изследваме силните страни и слабости се насочваме към дадения проблем / в нашия случай характеристиките на клуба за благотворителност/, а когато анализираме заплахите и възможностите за развитието, вниманието е насочено към контекста в който проблемът/ в нашия случай клубът/ се развива.

3.Идентифициране на възможни решения. Генериране на алтернативи.

След като сме споделили проблема и сме изследвали неговите причини има достатъчно събран материал и идеи, за да преминем към следващата стъпки – идентифицирането на възможни решения за проблема.

На този етап е важно съвместно / както и при предните стъпки/ да предложим максимален брой възможни решения за изследвания проблем.

Може да използваме “мозъчна атака, но може и да потърсим други възможности – например, всеки да напише на лист три предложения за решаване на проблема или да разделим участващите на няколко групи и във всяка група да бъдат предложени различни решения на проблема.

Важно в случая е всички да участват активно в процеса на даване на предложения и да можем да отбележим всички тези предложения. Само по този начин всеки ще почувства , че и неговата идея е взета предвид на този етап от решаването на проблема.

Следващата стъпка е да **изясним** направените предложения. Едно по едно правим преглед на всички предложения и неясните се обосновават от участника, направил предложението. Възможно е някои предложения да бъдат обединени, групирани. Важно е да внимаваме да не групираме предложенията така, че да станат прекалено общи. Нека да не забравяме, че за решаването на проблема ще ни трябват конкретни идеи.

4.Подбор на най-добрите решения.

След като сме изяснили направените предложения и сме групирани някои от тях следва да направим избора на тези, които ще дадат решението на поставения проблем. На този етап е важно да постигнем съгласие за критерии за оценка на решенията. Критериите могат да бъдат следните: законосъобразност, икономическа ефективност, време, взаимна полза и др./

Ако имаме като проблем осъществяване на благотворителна акция в училище, то възможни критерии за подбор на предложенията за решение ще бъдат – развитие личността на учениците, съобразяване с училищния правилник и законовите норми в образованието, включеност на родителите и на учителите, участие на учениците в разработването и осъществяването на проекта. След като постигнем съгласие за критериите оценяваме с тях всяко предложение за решение. Тези от предложенията, които отговарят на всички критерии ще бъдат в основата и на нашето търсено решение на проблема.

5.Вземане на решение

Целият модел на работа по решаване на проблема предполага вземане на решение с консенсус – през цялото време групата се е движила съвместно по етапите на решаване на проблема – заедно е обсъждан проблемът, заедно са търсени и са изяснявани причините и са правени предложения за решаването му.

Консенсусът е споразумение за решението на проблема, което всеки член на групата разбира, подкрепя и желае да изпълни. Постигането на решение с консенсус включва възможността всеки да бъде чул. При всяко положение следва да имаме на разположение и резервен метод. В хоризонталните групи (като нашата група, където никой отделен участник не притежава власт за вземане на окончателно решение), резервният метод би бил някакъв

вид гласуване (с мнозинство: две трети/ една трета; с подготовка на допълнителни обосновки от страна на мнозинството (малцинството).

Все пак при преценката за начина на взимане на решение следва да отчетем няколко фактори. До каква степен да включим в процеса на взимане на решение на всички заинтересовани от решението на проблема страни, така че те да могат да го подкрепят.

Сериозен въпрос , който следва да отчитаме при вземането на решение, е колко време ще ни отнеме този процес. Ако проблемът е ключов за групата, не би следвало да се притесняваме от разхода на време, но често за по-незначителни проблеми е нецелесъобразно изразходването на повече време. Ако проблемът изисква компетентното мнение на експерти / учители, родители, членове на неправителствени организации и др./, следва да им предоставим възможност да обосноват възможните варианти за решения и чак след това да вземем в решението в групата.

6.Разработване на план за действие.

Целта на тази фаза е свеждане на решенията до конкретни стъпки, до разработване на план за действие. Важни въпроси, които трябва да се разгледат: стъпки, отговорници, време, разходи/. Разработването на план за действие за решаване на проблема е ключов момент в програмата, който изпълнен неуспешно, в крайна сметка може да сведе до нула големите усилия положени дотук. Ето защо е важно да разполагаме с достатъчно време за постигането на тази цел. Ако е необходимо, е добре да насрочим следващо заседание, ако трябва да възложим на специална група да изготви в най-общи линии плана за решаване на проблема.

Важно е този план да е реалистичен/ да отчита местните възможности за решаване на проблема/, да е конкретен/ да предлага сроковете, стъпките, отговорниците/, да е достатъчно гъвкав , за да може да се реагира при внезапна промяна на обстоятелствата.

Най-важно за нашата група като младежка е планът да отчита максимално идеите на младите хора и техните възможности за включване в решаването на проблема. По този начин колективният процес на решаване на проблем намира свой естествен завършек и всеки член на групата остава с чувството, че усилията му не са отишли напразно, че неговият глас и мнение са били взети предвид.

Цел на програма “Гражданин” е даденият план а действие да се превърне в обществена политика, т.е. участниците да могат да усвоят уменията за формулиране на обществена политика или намирането място на важните за тях проблеми в дневния ред на местната общност.

Ето защо планът за решаване на проблема следва да бъде съобразен със съществуващите възможности за разглеждането му в местната общност, за използване на гражданите и гражданското общество за поставянето на проблема пред местните власти; за убеждаване на местните власти за важността на проблема и за приемането от тях на разработения план за действие.

Планът за решаване на проблема следва да отчита съюзниците на младите хора сред обществеността и местните власти за решаването на проблема, както и възможните опоненти на предлагания проект. Групата следва да оцени поотделно всички възможни съюзници и опоненти и да предложи начини за тяхното спечелване и активно включване за осъществяването на проекта.

Групата следва и да отчита законовите възможности за изразяване на общественото мнение по даден проблем- провеждането на общи събрания, публични обсъждания, референдуми.

Така младите хора, включени в проекта, ще могат да изследват и да проучат пътищата за овластяване и демократично участие на гражданите в управлението на местната общност.

7.Прилагане на решението и оценка на постигнатото.

Прилагането на плана за решаване на местен проблем не е цел на групата в рамките на програма “Гражданин”. При все това групата оже да реши да започне работа за

осъществяването на плана. При подобна ситуация е важно периодично панът да бъде оценяван в рамките на цялата група. След като всички са работили по неговото изготвяне и имат отношение към решаването на проблема, всички са заинтересовани да следят как върви неговото изпълнение. Затова и трябва да се изготви специална програма за осъществяване на оценка на хода на решаване на проблема, на неговото влияние върху групата.

Приложение № 6: Показатели за оценка на представянето на групата

Групата ще бъде оценявана за своята работа от специално жури по серия показатели.

Целта на оценяването е да бъдат отбелязани различните компоненти от работата на групата - подборът на проблем, събирането на информация, разработването на обществена политика за решаване на проблема, подготовка на файл на групата, публично представяне на проблема, подготовка на постери за публично представяне.

При оценяването също така се взема предвид проявеният групов дух на работа, сътрудничеството, взаимното допълване между участниците и малките групи, но и методичността, старателността, естетическото оформяне на проекта.

Журито оценява работата на групата като по всеки показател може да определя до максималния брой точки/ минимумът е нула точки за показател/.

Максималният сбор от всички показатели е 150 точки.

Ако групите участват в състезание, победител е групата, събрала най-голям брой точки.

Важно е участниците да разберат, че само методично участие във всеки момент от осъществяването на проекта дава възможност за постигане на високи резултати.

Актуалност на избрания проблем – 10т.

- Аргументация за избора на проблем
- Значимост на дадения въпрос за участниците в проекта
- Съзвучност на проблема с интересите на местната общественост

Събиране и анализ на информация –20т.

- Изучаване на нормативна база
- Анализ на средствата за масова информация
- Използване на материали от социални изследвания
- Използване на експертни оценки

Програма за действия на групата – 30т.

- Юридическа правомерност на действията и предложенията
- Икономическа обосновка и реалистичност
- Съобразяване с местната среда
- Предвиждане и преодоляване на възможни съпротиви
- Използване на съюзници за постигане на целите
- Завършеност, пълнота

Оценка на работната папка на групата – 30т.

- Отразяване на основните етапи от работата
- Пълнота на материалите в работната папка
- Отразяване на екипната работа
- Естетическо оформление
- Съгласуваност между отделните материали
- Сериозно обсъждане на работата по проекта и поуки от дейността

Публично представяне на работата на групата / участие в състезание/ – 40т.

- Компетентност и свободно владение на материала
- Дълбочина и яснота при отговори на въпросите
- Емоционалност на изказванията
- Използване на материалите от подготвените четири постери
- Съгласуваност координиране между отделните групи
- Значимост – дали групата е подбрала на значимите аспекти на файла, за да ги представи устно
- Разбиране - Дали участниците показват разбиране на значението и мащаба на проблема; обществената политика, която са идентифицирали; тяхната собствена политика; техния план за действие?
- Аргументация. Групата по подходящ начин ли представя своите позиции? По подходящ начин ли са се защитили по време на допълнителните въпроси?
- Защита. Убедителни ли са отговорите на допълнителните въпроси?
- Съвместна работа на групата- до каква степен повечето ученици са допринесли за представянето? Очевидна ли е споделяната отговорност?

Оценка на файла на групата, подготвен за публично представяне – 20т.

- Съответствие на материалите от стенда на разделите на проекта
- Широчина на спектъра на материалите
- Отразяване на основната тема за всеки постер
- Нагледност, илюстрации, графики, рисунки
- Естетическо оформление
- Изрядна и подкрепяща документална част

Приложение № 7: Процедури и съвети за провеждане на състезанието

Опитали сме се да направим процедурите и съветите възможно най-ясни, кратки и полезни. Вярваме, че всеки, който участва в програмата, ще оцени ясно зададени съвети и еднотипни процедури и критерии за оценка на файловете и на представянията.

Основната цел на "Програма "Гражданин" е да стимулира възможно най-широко участие на учениците, като набляга на обвързването на всички ученици от класа. В нея могат да участват както отделни класове, така и ученици, обучаващи се в СИП по гражданско образование, участващи в различни кръжоци, както и събрани по желание в специални групи. Важно е групата участници да е в постоянен състав, да е изразила желание за участие в програмата, да са наясно по отношение на същността на програмата и на основните моменти на протичането ѝ, както и на свързаните с участието отговорности.

Важно е програмата да бъде отбелязана в училищния план и с нея да са запознати училищното настоятелство, педагогическият съвет, ученическият съвет, както и родителите на участниците.

Всеки участник в програмата – учител и ученик – получава специално свидетелство за участие, което е добре да бъде подписано от директора на училището и от представител на местните власти.

*

* *

Процедура за провеждане на съревнованието

За участие в състезанието всяка група, работила по проблем е подготвила предварително файл на проблема, който да бъде представен преди състезанието на избрано тричленно жури.

Завършените файлове се оценяват от жури в отсъствието на учениците. По време на самото състезание групите представят пред обществеността и журито своята работа и отговарят на въпроси, свързани с проекта им.

Файл на проблема. Файлът на проблема се състои от две части - нагледна част и документална част.

* Нагледна част съдържа:

* четири постери (шперплат, картон и т.н.), всеки от които е не повече от 80 см широк и 100 см високо. Работата на всяка от групите ще се представи на едно от четирите постери.

1. Писмено резюме на темите на съответния раздел
2. Графично представяне за раздела
3. Списък на използваните източници на информация за раздела

• Документалната част съдържа:

- общо съдържание на целия файл и съдържание на отделните раздели
- копия от най-важната информация, която всяка група е събрала за съответните раздели и която най-добре документира или подкрепя тяхното проучване.
- **Внимание:** когато групата осъществи и последната стъпка от проекта – оценката на опита, то основните изводи, поуки и резултати от тази стъпка също се добавят към файла на проблема.

Публичното представяне на груповата дейност, отразена във файла на проблема може да бъде направено пред жури, други класове, родители или групи от общността. По този начин ще се предостави на учениците възможността да придобият опит в представянето на идеи пред други хора и в убеждаването на аудиторията по отношение на важен въпрос от обществената политика. При публичното представяне:

- всяка от четирите групи, подготвяли отделните части от файла на проблема, представя своята част.
- като цяло групата разполага с **осем минути за представяне на своята дейност, отразена във файла** на проблема / или всяка от четирите малки групи има на разположение по 2 минути за своята част/ . Определени са **шест минути** за допълнителни въпроси към учениците от страна на журито и **четири минути** за задаване на въпроси от страна на публиката. Един доброволец може да отчита времето и да дава знак, когато остава една минута от определеното време за представяне или въпроси.
- учениците могат да се позовават на документалната част от файла на проблема и на работната папка във всеки един момент по време на представянето
- трябва да се направи всичко възможно, за да се спази предоставеното време. По преценка на журито, може да бъде отпуснато допълнително време, ако по някаква причина времето за отговор е било намалено, например, ако член от журито е формулирал въпроса си прекалено дълго.

- така всяка група има около двадесет минути за своето представяне плюс пет минути за оценяване от журито, което на практика при провеждане на състезание означава, че **не повече от четири групи** могат да участват в него- общо около 100 минути. Ако все пак решите да участват **шест групи**, необходимото време ще е около 150 минути и следва да бъде направена почивка след първите три групи като редът на представянето се определя по жребий.

Избор на жури.

- Журито е тричленно и е съставено от хора, които имат познания в областта на обществената политика и текущи политически въпроси на местната общност – общински съветници, учители, журналисти, адвокати, бизнесмени, общински служители и служители на социални агенции.
 - Членовете на журите следва да получат предварително помагалото за водещия и за ученика и да се запознаят с тях..
 - Отделно членовете на журито получават пакет с материали, необходими за осъществяване на оценка на файловете и на представянията на отделните групи.
 - След представянето на всяка група журито се събира за пет минути и определя крайната оценка на групата
 - След приключване представянето и на последната група журито има десет минути за определяне на окончателните резултати, които не подлежат на божалване.
 - при представянето на резултатите е важно да бъдат обосновани резултатите на всяка група.

След приключване на оценяването журито:

- съобщава и обосновава резултатите на всички участници в съревнованието.
- раздава на всички участници подписани Свидетелства за достижения
- ако е възможно наградата за пободителите/ свидетелство, подготвено за случая или ако има и материална награда/ се връчва от известна личност от местната общност.

Добре е на заключителното градско, общинско, областно съревнование да бъде дадена повече гласност- участниците сами могат да уведомят всички по-важни институции в общността, както и да поканят местните медии. Предаване по кабелната телевизия на съревнованието е чудесна възможност цялата общност да се запознае с идеите на младите граждани за решаване на актуални местни проблеми.

Тъй като самото устно представяне протича по-дълго добре е то да бъде съчетано със специална програма – изпълнения на ученици, провеждане на забавни игри, връчване на нагади на отличили се ученици и учители в областта на гражданското образование и др. Най-добре е също представители на различните групи, участващи в заключителното съревнование, да се съберат и да разработят план за протичането му.

Важно е също така цялото съревнование да бъде ръководено от подготвен за целта водещ / или двойка водещи – ученици или учител и ученик/.

*

* *

Оценяване. Водещият следва да проведе кратка среща с членовете на журито и да прегледат отново основните цели на проекта. Следва да се обърне внимание на факта, че

журито трябва да създаде у учениците положителна мотивация и да даде съвети на учениците за това как те биха могли да подобрят файла на проблема и устното си представяне.

Журито предварително се запознава с работната папка на участващите групи и с файла на проблема. Едно тричленно жури може в рамките на половин ден да прегледа максимум 5-6 файла на проблеми и работни папки и да оцени публичното представяне на 5-6 екипа.

Ако има повече отбори, следва да се съставят две журита но при това положение възниква необходимост и от две зали и “разделяне” на публиката, присъстваща на състезанието. В подобна ситуация препоръчваме да бъдат предварителни организирани състезания като във всяко участват не повече от пет-шест отбори.

Приложение №8 Указания за журито. Представяне на файла и на документалната част

Това съревнование е заключително за програма “Гражданин”. Учениците са открили, анализирали и предложили обществена политика за решаване на даден проблем, важен за тяхната общност.

След като е избрал проблем за проучване, групата/ или класът/ класът се е разделил на изследователски екипи, за да събере информация от библиотеки, вестници, радио и телевизия, учени, адвокати и съдии, представители на общинските власти и др.

Файл на проблема

В процеса на анализиране на събраната информация, на идентифициране на причините за проблема, на даването предложения за неговото решаване, на оценка на дадените предложения, на избор на най-добро решение за проблема и на разработване на план за осъществяването на това предложение, групата събира в **работна папка** информация за стъпките, предприети за решаването му.

За публичното представяне всяка група на основата на работната папка подготвя **файл на проблема**.

Файлът на проблема се състои от две части - нагледна част и документална част.

* Нагледна част съдържа:

* четири постери (шперплат, картон и т.н.), всеки от които е не повече от 80 см широк и 100 см високо. Работата на всяка от групите ще се представи на едно от четирите постери.

1. Писмено резюме на темите на съответния раздел
2. Графично представяне за раздела
3. Списък на използваните източници на информация за раздела

• Документалната част съдържа:

- общо съдържание на целия файл и съдържание на отделните раздели
- копия от най-важната информация, която всяка група е събрала за съответните раздели и която най-добре документира или подкрепя тяхното проучване.

Файлът на проблема е подготвен от четири малки групи като всяка от тях е поела грижата за един постер и документалната част към него.

Първа група има за задача стегнато да обясни проблема, който групата е избрала да изучава, както и да обоснове защо е важен и защо местните власти и агенции следва да му обърнат голямо внимание.

Втора група представя различните алтернативи, които са били предложени за решаване на проблема.

Трета група представя разработената обществена политика, която групата е решила да подкрепи и нейните основни измерения.

Четвърта група представя план за действие, който цели да се убедят местните власти и другите отговорни органи да приемат предложената обществена политика.

Откриване на устното представяне

Преди изслушването, членовете на журито трябва да се запознаят с файла на проблема и с въпросите, които той разглежда, както и да формулират своите въпроси. Качествата на файла на проблема като такъв не се включват в оценката устното представяне.

Преди първото изслушване, членовете на журито трябва да изберат председател. Журито трябва да се представи на учениците и да помоли първа група да излезе и да се представи. Журито ще подкани учениците да започнат с формулирането на проблема, който ще представят. Това определя началото на осемминутното изложение.

Учениците са били инструктирани в своите изложения да наблегнат на най-важните аспекти от съответния раздел и да не четат дословно подготвените материали.. Те са поощрявани да използват графики от папката си, за да обяснят или подчертаят дадена идея. По време на изложението могат да се използват само материали, включени в работната папка и във файла на проблема.

Допълнителни въпроси

След изслушване на подготвените изказвания, в продължение на 6 минути журито ще задава допълнителни въпроси. На този етап учениците имат възможност да изяснят, разширят и защитят позициите си, представени в изложението. Учениците не бива да използват бележки по време на допълнителните въпроси, но могат да се позовават на нагледната част на файла на проблема.

Предложения и съвети за допълнителните въпроси:

1. Помолете учениците да изяснят някои точки, представени в предварителното изложение, като въпросите следва по-скоро да ги улесняват, отколкото объркват.

2. Помолете учениците да дадат примери за някои от точките, включени в изложението.

3. Помолете учениците да защитят някои от тезите си.

4. Попитайте учениците какво са научили в резултат от работата по програмата. Какви проблеми са имали? Кои са най-важните концепти и идеи, които са научили от изучаването на проблемите в тяхната общност?

5. Задавайте въпросите към цялата група.

Оценка на представянето

След всяка група има пет минути за оценяване. Резултатът се съобщава накрая след представяне на всички групи

Мотивация

След представяне на файла на проблема от дадена група/ клас/ журито следва да даде някои съвети относно изложението. Те трябва да включват оценка на силните страни на работата, както и съвети за подобряване.

Би било полезно за учениците да получат съвети от страна на журито относно това как биха могли да подобрят работата си. Това е чудесен начин да се научи нещо ново, да се избегнат бъдещи грешки и да се подобри тяхното гражданско участие.

На вниманието на журито:

Уважаеми господа,

Не забравяйте, че тази програма е дело на младите хора от самото начало до деня, в който представят резултатите пред Вас.

Съревнованието, което оценявате е необикновено.

В него не са важни победителите и победените и Вашата цел е да поощрите и наградите усилията, които младите хора са положили да открият и да предложат решения за проблемите на своята общност.

Във ваше лице, те виждат хора, чиито опит и умения могат да помогнат справедливо да бъде оценена дейността им.

Това е малък празник за тези вече истински граждани на България. Ваша цел е този празник да бъде наистина преживян от ладите хора и от всички присъстващи на представянето на проблемите.

Приложение № 9: Оценка на учителя

Вашата оценка на "програма "Гражданин" ще ни помогне да я подобрим. Моля, отбележете кое от следните твърдения е вярно. Отбележете съществуващите и допълнете други твърдения (ако има такива) на празните редове.

В резултат на участието в програмата моите ученици:

- по-добре разбират характера на обществената политика в нашето селище
- научили са повече за проблемите на местната общност
- познават по-добре източниците на информация
- подобрили са се изследователските им умения
- подобрили са се уменията им за съвместно решаване на проблеми
- дават си сметка за възможностите за влияние на фопрулираните предложения за решаване на проблеми върху общността
- имат по-добро разбиране на начина на работа с местните власти
- дават си сметка за работата на групите в общността, които се занимават с решаването на обществените проблеми
- развили са по-положително отношение към различните институции на управлението
- по-добре разбират как се използва изготвеният от тях файл на проблема като средство за общуване и убеждение
- _____
- _____

Моля отбележете дали сте съгласни или не със следните качества на програма "Гражданин":

4 = Напълно съм съгласен

3 = Съгласен съм

2 = Не съм съгласен

1 = в никакъв случай не мога да се съглася

1. Дейностите от учебника бяха точно за равнището на моите ученици. _____
2. Дейностите от учебника бяха полезни при подготовката на файл на проблема _____
3. Инструкциите и съветите за изготвяне файл на проблема бяха ясни.

4. Критериите за оценка на файла на проблема бяха честни и разумни.

5. Тази програма поощрява учениците да използват местната общност за събиране на информация относно обществената политика и да се запознават с хора и с организации, ангажирани с обществени дела _____
6. Програмата помага на учениците да разберат по-добре как те могат да участват в управлението на местната общност и да осъществяват положителни промени в нея

7. Бихте ли участвали в Програма "Гражданин" отново? Да Не
Ако сте отговорили с "не", моля, посочете защо?

-
8. Бихте ли препоръчали Програма "Гражданин" на други учители?
Ако сте отговорили с "не", моля, посочете защо? Да Не

9. Кои са добрите страни на тази програма? _____

10. Кои са нещата в програмата, които могат да бъдат подобрени и как?

11. Моля, посочете в кой клас са вашите ученици? _____

12. Моля, посочете по какъв предмет преподавате? _____

Училище: _____

Име (по желание): _____

Приложение № 10: Оценка на ученика

Твоята оценка на програма "Гражданин" ще ни помогне да подобрим програмата. Моля, отбележи с кое от следните твърдения си съгласен/а/ като използваш следната таблица:

4 = Напълно съм съгласен

3 = Съгласен съм

2 = Не съм съгласен

1 = в никакъв случай не мога да се съглася

- по-добре разбирам местната обществената политика
- научих повече за проблемите на общността, в която живея
- подобриха се уменията ми за съвместно решаване на проблеми
- подобриха се уменията ми за изследване на обществени проблеми
- по-добре разбирам начина на работа на местните власти и на други социални служби
- научих как хората могат да участват във формирането на обществената политика
- давам си сметка за работата на групите в общността, които се занимават с проблемите
- развил съм по-положително отношение към представителите на местните власти и на други социални служби
- по-добре разбирам как се използва файлът на проблема като средство за общуване и убеждение
- Какво най-много ти хареса в тази програма? _____

- Какви промени би направил в програмата? _____

Училище: _____

Име (по желание): _____